

Jiisas Nge Ek Ka Mak Pułum

Wu Jon Wumb Noł Pendpi Ngołum Wu Gos Ek Ni Tor Kindim

(Masyu 3:1-12, Luk 3:1-18, Jon 1:19-28)

¹ Ek ka ei nge Gos kingam Jiisas Kraiss nge ek ka tonu om. ² Wu endi embe Aisaiya, Gos ek ni tor kindim wu, ek kos ei nge ok yi mił pułum. Eim Gos ek ka nipi eim kingam kin ngum,

“Na wu endi nim nge ek poł kindamb sipi nim. Ei nim andłam topu ba; yi mił ekii se wumb nim onjii ni piik mułngii. ³ Wu endi wumb mulenjing konu ełe wii dinga topu mołum. ‘Wu owundu eim omba enim. Enim noman tuk ełe er kun erik mułngii!’ ”

⁴ Jon wumb noł pendpi ngołum, wu eim ełe wumb mulenjing konu, eim Aisaiya kumb ok nirim mił tonu orum. Jon eim Gos ek ka endi nipi wumb ngum. Ngang kin, “Wumb noman ak tok pii gii nengin kin noł pendpi ngum. Ngang kin, Gos wumb oł kis ombu kil ngopu si kindimba.

⁵ Pe Jura mei owundu wumb kin, Jerusalem konu tuk mulnjung wumb kin pei punjung. Puk, Jon mułum konu ełe tuk punjung. Puk, Jon mułum konu oł kis ombu ni tor kindik ngunjung. Ngangin kin, wu Jon wumb noł pendpi ngum. Noł ei embe Joran.

⁶ Pe Jon eim kon endi kindim, konduk ei, kung kamil ngenj ełmin, kon ei kindim. Jon eim kan endi tuk kend ełe, tuk sipi tełim ku. Eim guimbu

kin, piimi muł kin, nopu endim. ⁷ Pe Jon ek nipi wumb ngum, “Wu num endi na ond konu ełe ekii se omba wu ei, na dinga ei kaplı si kindmba. Na wu ka mon, na mei ełe wu mendpił. Na eim simb su kan ei kaplı si kindmbii, ba eim wu num mołum,” pa nim. ⁸ “Na enim noł mendpił pendpi ngond; ba wu endi ekii se omba wu ei eim, Gos Gui Ka ełe noł pendpi enim ngumba,” pa nim.

*Jon Jiisas Noł Pendpi Ngum
(Masyu 3:13, Luk 3:21-22)*

⁹ Kunum ei, Jiisas Galilii Nasres konu ełe si kindpi om. Pe Jon Jiisas noł Joran ełe noł pendpi ngum. ¹⁰ Kunum ełe Jiisas eim noł si kindpi, opu kenim ni, tonu kupu muł wuł ał pum. Pang kin, Gos Gui Ka kei Kurmuł mił mani opu, Jiisas kin mułum. ¹¹ Pe Gos ek ka endi ei tonu muł ełe tor opu yi nim, “Nim na kingam mendpił, na nim noman pałim. Na noman ka wii nim kin ngond,” pa yi nim.

*Seisen Eim Jiisas Ermba Mił Kenmbii Ni Erim
(Masyu 4:11, Luk 4:1-13)*

¹² Sikir Gos Gui Ka Jiisas sipi mei wumb mulenjing konu ełe sipi kindim. ¹³ Jiisas mułum kunum ei 40 pei mułum. Pe Seisen eim Jiisas ermba mił kenmbii ni erim. Erang kin, Jiisas eim kui, ka, kei, kung simbii nin, epi mulnjung konu ełe mułum. Ba wumb mulenjing mon. Nga Gos enjel eim paki tunjung.

*Jiisas Eim Kongun Pułngun Mondpu Erim
(Masyu 4:12-22, Luk 4:14-15, 5:1-11)*

¹⁴ Nga ekii se Jon kan ngii mułum, kunum ei Jiisas Galilii konu ełe opu, Gos ek ka nipi ngum. ¹⁵ Ngopu yi nim, “Gos kunum ełe tonu omba nirim pe tonu onum. Gos sinim tep erpi omba enim. Enim noman tuk ak tok Gos ek ka pii gii ningii,” pa nim.

*Jiisas Wu Kapil Kapli Wii Tum
(Masyu 4:18-22)*

¹⁶ Nga Jiisas noł gopu Galilii wer ełe andpi mułum. Jiisas Saimon kin, angim Endru teł kenim. Wu tał noł gop ełe omu kon polkuł mulnjunguł. Wu tał, omu kongun ełe ełmbił wu. ¹⁷ Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Ełip na ond konu ekii se weł! Ełip na ek ka nip ngamb, ełip wu yi mił singił,” pa nipi ngum. ¹⁸ Pe sikir, wu tał omu kon si kindkił, onjnguł. Okuł, Jiisas pum konu ełe ekii se punjnguł. Pukuł, ekii se, eim ek piingił nge punjnguł.

¹⁹ Nga Jiisas aninga kopur pupu kenim ni, wu Sependii nge kingam Jeims kin, angim Jon kin, alting noł kanu ełe molkuł, omu kon er ka er mulnjunguł. ²⁰ Pe kunum mendpił, wu tał eim “Ełip weł!” nim. Neng kin, wu tał erinjngił, Sependii kin, kongun wu kin konu ełe mond si kindkił, Jiisas pum konu ełe, ekii se punjnguł.

*Wu Endi Gui Kis Mułum Ei, Jiisas Tor Si Kindim
(Luk 4:31-37)*

²¹ Nga enim Kapaniyam konu ełe punjung. Kunum ei kor kunum, Jiisas men ngii konu ełe nirik pum. Pupu, Gos nge ek ka pułngun mondpu wumb nipi ngum. ²² Nga wumb ei Jiisas ek nim piik puku sinjing. Nimbil erang, Jiisas Gos nge ek

ka kengip tołmun wumb mił, nipi ngunerim mon; ba eim wu num endi noman dinga pim mił, yi nipi ngum.

²³ Nga kunum ei, wu endi men ngii ełe tuk mułum wu ei gui kis tuk mułang kin, wii dinga tum. ²⁴ “Nim Nasares nge konu ełe wu Jiisas nim sin kin nimbił oł enjii en? Nim okun sin to kis enjii on min? Na nim piind, nim Gos nge wu kun ka kindang on,” pa nim. ²⁵ Ba Jiisas gui kis ei ek dinga nipi ngum, “Nim ek tingnerii! Nim wu ei si kindkin pui!” nim. ²⁶ Pe gui kis ei wu ek ei to kindpi, wii dinga tum. Topu kin, wu ei topu si kindpi tor pum. ²⁷ Pe wu amb pei puku sik endnjing. Andik, wumb en enim ek nik, piik piik enjing. “Ei epi nipe? Ei ek konj endi nim, wu ei noman dinga palim. Nimbił erang, eim ek nipi, gui kis ngang, gui kis eim ek piinjing?” pa ninjing. ²⁸ Jiisas yi mił erang, eim ek mei Galilii konu ełe pei sikir pang, wumb piinjing.

*Jiisas Piisa Ambim Mam Er Ka Erim
(Masyu 8:14-15, Luk 4:38-39)*

²⁹ Pe men ngii si kindik anda puk, wumb Saimon kin Endru kin ngii konu ełe nirik punjung. Jeims kin Jon teł nirik punjnguł ku. ³⁰ Pe Saimon ambim mam peł ełe eim ening tang or pim. Wumb Jiisas kanik ninjing. ³¹ Nengin kin, Jiisas pupu kin amb mam nge angil ambłang, engim. Angpi, ening tum ei, ening poru nim. Pe amb mam eim kuni nungii ni kałpi er kun er mułum.

*Jiisas Wumb Pei Er Ka Erim
(Masyu 8:16-18, Luk 4:40-41)*

³² Pou neng ele, eni mani ba erang, wumb pei ening pim wumb Jiisas mułum konu ele tu wunjung. Wumb kombur gui kis pim, kopur ening pim wumb onjung ku. ³³ Konu owundu, wumb pei kulou tok, ok ngii ondu ele mandi ok mulnjung. ³⁴ Nga Jiisas eim wumb ening kanim kanim pim er ka erim. Pe eim gui kis kopur pei si kindim ku. Gui kis ombu, Jiisas eim piyangin kin, ek yi nim, “Gui kis enim ek ninerngii!” pa yi nim.

*Jiisas Galilii Mei Konu Ele Kongun Er Endim
(Luk 4:42-44)*

³⁵ Nga kupiiring okrii, Jiisas eim tor pupu, konu wumb mulenjing konu ele pum. Eim Gos kin prei er mułum. ³⁶ Nga Saimon kin angim noł Jiisas pum konu ele ekii sik punjung. ³⁷ Puk, kan sik kin, yi ninjing, “Wumb pei nim kuruk mołmun,” pa yi ninjing. ³⁸ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Sinim mei konu eipi eipi endi pamin! Ya mandi na ek nipi, wumb ngumbii palim ku. Ele nge, na okrii onj.” ³⁹ Pe Jiisas Galilii mei konu pei pupu endim. Jiisas men ngii konu nirik pupu, Gos ek ka wumb nipi ngum. Eim wumb gui kis pei top tor kindim.

*Jiisas Wu Endi Kinj Num Er Ka Erim
(Masyu 8:1-4, Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Nga kinj num wu endi opu, eim gopsing pii poł mołpu, Jiisas kanpi, ke nim, “Nim noman pim kin, kapli na er ka enjii,” pa nim. ⁴¹ Jiisas wu ei kaimb sipi piim. Piipi kin, wu angil ambilpi kin, ek yi nipi ngum. “Na piind ei nim ka mulnjii!” pa nim. ⁴² Jiisas ek nipi, wu ei ngang kin, kinj num wu ei sikir ka mułum. ⁴³ Jiisas wu ei ek dinga ni ngopu, sikir kindang pum. ⁴⁴ Jiisas wu

ei kin ek yi nipi ngum, “Nim wu endi kankin, oġ  le ninerii mon! Ok Moses ek nirim miġ nim pukun, ‘Nim ngenj men ngii kuġmaġ kaġiim wu konu  le andan tunjii. Kumo kindpi, kuġmaġ kaġi nim si kin ngunjii. Kiġang kin, nim ngenj ka erim ni keningii!” pa nim. Nipi, Jiisas wu ei kindang pum. ⁴⁵ Ba wu ei pupu, wumb pei kanpi nipi, eim wumb mulnjung konu  le, pei kanpi, ek pol topu ngum. Yi miġ erang Jiisas eim konu endi kanpi nim, wumb pei mulnjung konu tuk ba pinerim mon. Eim andaring minj muġum konu orung wumb mulenjing wumb konu  le orung orung wumb pei eim kin onjung.

2

Jiisas Wu Endi Simb Angiġ  le Embiġ Dinga Pinerang Er Ka Erim

(Masyu 9:1-8, Luk 5:17-26)

¹ Nga kunum kopur o pang, Jiisas Kapaniyam mei konu  le nga orung om. Wumb Jiisas piinjing ni, eim ngii konu  le muġum. ² Nga wumb pei kuġou tunjung. Pe ngii konu  le piki topu, poru nim. Ngii ondupuġ  le konu endi wii sinerim mon. Nga Jiisas eim ek ka nipi wumb ngum. ³ Wumb wu endi ening pim wu endi eim muġum konu tu wunjung. Wu ei miyem kuġang eim embiġ dinga pinerim. Wu kapiġ kapiġ ening pim wu ei, ko wuk tu wunjung. ⁴ Konu  le wu amb pei piki tum. Pe wu ei tuk Jiisas muġum konu tuk tu wungii pinerim. Pe Jiisas muġum konu orung, ngii engimb tok altap ninjing. Pe wu miyem kuġum wu nge peġ  le kindik mani kindnjing. ⁵ Pe

Jiisas wumb pii gii pim ei kenim. Kanpi kin, ening pim wu ei kin yi nim, “Kingnan, na nim oł kis kil ngop si kindind.” ⁶ Pe men mon połmun wumb mulnjung. En enim noman ełe ek dinga ni piinjing. ⁷ “Nimbił oł erang wu ei Gos ek buł morung?” ninim. Nipi, “Eim Gos ek ambiltim,” a ninjing. “Wu endi oł kis kil ngopu, si kindnermba mon! Ei Gos nge kongun minj pałim,” pa yi ninjing. ⁸ Noman kis piik wu kei en enim noman tuk ełe, Jiisas piipi, eim ek yi nipi ngum, “Nimbił oł erang enim noman tuk ełe yi piinmin? ⁹ Nipe ek endi nga embin pinalim? Na yi nimbii, ‘Na nim oł kis kil nop, si kindmbii’ ei min, ‘Nga nim peł sikin, angkin pui!’ a nimbii? Ei enim oł embin ei enim kin pałim min? ¹⁰ Ba na minj ek nemb eim ka mołang, enim na pii poł tungii! Wu kingam ei noman dinga mei ełe pałim ei kaplı, oł kis kil ngumba.” Pe ek nipi, wu ei simb angıl kis mułum wu ei ngopu, yi nim. ¹¹ “Na nim ek nipi ngond, nim peł sikin angkin, ngii konu pui!” ¹² Wu ni wumb mulnjung konu sikir angpi, peł sipi, pum. Pe wumb pei puku sinjing. Sik kin, Gos embe ambıl tonu kindik yi ninjing, “Ok sin jep oł ei nge endi kinenjpin,” pa yi ninjing.

Jiisas Liiwai Wii Tum
(Masyu 9:9-13, Luk 5:27-32)

¹³ Jiisas nga noł gop ełe endim. Wumb tilap owundu endi eim mułum konu ełe kułou tok onjung. Pe Jiisas eim Gos nge ek ka nipi wumb ngum. ¹⁴ Pe eim andpi pupu, Liiwai, Alpiyas nge kingam kenim ni, ku takis silim wu ngii konu ełe mułum. Pe Jiisas eim ek yi nipi ngum, “Nim na

ond konu eġe ekii se oi!” a nim. Neng kin, eim angpi, Jiisas pum konu ekii se pum.

¹⁵ Jiisas Liiwai ngii konu eġe muġpu, kuni num. Nopu, wumb takis siġmin wumb kin oġ kis eġmin wumb pei, Jiisas kin kuni nunjung. Jiisas nge ekii siġmin wumb eim kin kuni nunjung ku. Nga yi miġ wumb kanim kanim pei Jiisas puġum konu eġe, ekii se puġmun ku. ¹⁶ Nga wumb lo ek piġmin wumb nge mon ek poġmun wumb kenjing ni, Jiisas eim wumb ku takis siġmin wumb kin wumb oġ kis eġmin wumb kin, Jiisas kuni ende nopu muġum. Pe wumb ombu ek nik, Jiisas nge ekii siġmin wumb kin ninjing, “Nimbiġ erang Jiisas wumb ku takis siġmin wumb kin, wumb oġ kis eġmin wumb kin, kuni ende nonmun?” ¹⁷ Jiisas ek ei piġpi pendpi kin, eim ek nipi wumb ngum, “Wumb ening paġim wumb ond mong piġmin wumb moġum konu eġe puġmun. Wumb ening pinaġim wumb, ond mong piġmin wumb moġum konu eġe punaġmin. Na wumb kun ka moġmun wumb kin onenj mon! Na mani opu, wumb oġ kis eġmin wumb kin onj; enim noman ak tok piingii,” pa yi nim.

*Kuni Si Kindik, Gos Ek Ka Nik Ngoġmun
(Masyu 9:14-17, Luk 5:33-39)*

¹⁸ Kunum endi Jon nge ekii siġmin wumb kin lo ek piġk ekii siġmin wumb kin kuni mowii mul-njung. Muġangin kin, wu kopur ok Jiisas kanik yi ninjing, “Nimbiġ oġ erang Jon nge ekii siġmin wumb kin lo ek piġk ekii siġmin wumb kin kuni mowii moġmun? Ba nim nge ekii siġmin wumb ei kuni mowii mulaġmin.” ¹⁹ Pe Jiisas ek nipi kii

sim, “Eim kan nołum wumb pei wu endi amb simba erim kunum ei, enim kuni ende nunerngii min? Pe wu ei en enim kin ende molk kin, kunum ełe kuni si kindnerngii mon. ²⁰ Ekii se wu ei angil sengil poru nimba kunum, ei eim kan nołum wumb kin tep to mulermba. Nimbił erang wumb eim sik orung sipi enjing kunum ełe, eim kan nołum wumb kuni ei kapli mowii mulngii.”

²¹ Jiisas ek ekin nga yi mił nim, “Wu endi alap konj tilarpi endi sipi, tukpu ełe pandi tum kin, konduk ei eim yi mił erim kin konduk ei piltan tumba. Alap konj ei opu kembis, ba kon ok nge piltan topu kis mondpu tukpu owundu ermba.

²² Wumb ond mong wain noł sik ming konj ełe kindilmin. Nimbił erang noł wain ei dinga elim. Nga ming ok nge tuk kindilmin ei noł wain dinga tor opu ming gał tołum. Pe noł wain ming gał tang, noł wain mei ełe pum.” Ek ei yi mił ninim Jiisas ek ok nge kin konj kin ende pinermba nipi ek ekin yi mił tum.

*“Kongun Kor Kunum Enerei!” Pa Ninjing.
(Masyu 12:1-8, Luk 6:1-5)*

²³ Kor kunum Jiisas aka pin andlam sim konu ełe andpi pum. Pe Jiisas nge ekii silmin wumb eim kin tep tok punjung. Puk kin, kuni kopur aka pin puk andik sik nunjung. ²⁴ Pe lo ek piik ekii silmin wumb, Jiisas kanik ek dinga ninjing, “Piini! Kor kunum ełe kongun mowii ninjing ba nim nge ekii silmin wumb oł ei nimbił erang enmin?”

²⁵ Nga Jiisas ek nipi ngum, “Enim Deipis Gos ek ka enim ger piinenjing min? Na ek ei nind, kunum ei eim kin eim wumb pei kuni sineririm kunum

nind. ²⁶ Nimbił erang Deipis kuni tang, Gos ngii ełe nirik pum. Pang kin, kułmał kalilim wu ei mołpu bres sipi eim ngum. Ngang kin, Deipis sipi nga eim wumb kin bres ei nunjung ku.” ²⁷ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Gos kor kunum ei wumb paki tumbii nipi kor kunum sim. Ba wumb kor kunum paki tunerngii mon,” yi nirim. ²⁸ “Yi mił wu kingam epin konu si kindpi mani mei ełe opu tonu om; wu ei mendpił kor kunum wu owundu mułmba ku.”

3

Kor Kunum Jiisas Wu Endi Angił Kis Mułum, Er Ka Erim

(Masyu 12:9-14, Luk 6:6-11)

¹ Jiisas men ngii konu ełe nga nirik pum. Wu endi mułum wu ei, angił orung kis mołpu, miyem kułii erim. ² Wumb Jiisas mułum konu kanik mulnjung. Kor kunum Jiisas wu ei er ka ermba min mon, ni kanik mulnjung. Molk kin, kunum ełe en enim Jiisas kin kos ermin ni piinjing. ³ Jiisas ek nipi wu ei angił kis mułum wu ei kin ngum, “Nim ya wa!” pa nim. ⁴ Jiisas ek nipi wumb pei ngum, “Sinim kor kunum oł ka ermin ei kapłi min? Sinim kor kunum epi kis ermin ei kapłi min? Sinim wumb to kundmun min paki tamin ka mułngii min?” Ba wumb ek nik orung kindnenjing mon. ⁵ Jiisas wumb mulnjung konu orung orung kind kenim. Kanpi kin, eim popuł sim. Nimbił erang Jiisas wumb kanpi wumb noman tuk ełe piim. Wumb noman tuk ełe dinga peng, wumb pii gii ninenjing ei eim piim. Pe Jiisas ek nipi wu ei angił kis mułum wu ei ngum, “Nim

angil tun kindii!” nim. Pe wu ei angil tun kindang kin, nga kapli ka erim. ⁶ Lo ek piik ekii silmin wumb ok punjung. Puk kin, Eros wu owundu wumb muljung konu kulou tunjung. Tok kin, en enim ek ni piik piik erik Jiisas tumun ni piinjing.

Wumb Pei Jiisas Ekii Sik Endnjing

⁷ Jiisas kin eim ekii silmin wumb konu ei si kindik, noł gop mułum konu ele punjung. Pe wumb pei Jiisas pum konu ele ekii se punjung. Wumb Galilii konu ele kin, Juriya konu wumb kin pei punjung. ⁸ Pe Jerusalem konu ele wumb kin Erumiya konu ele wumb kin, noł Joran orung, Taiya konu kin Sairon konu ele wumb, pei Jiisas erim oł, ei piik pendik Jiisas mułum konu onjung. ⁹ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb kanpi yi nim, “Wumb pei mołmun ei, na ambil gii ningii, ni piind. Wumb ei na ambil gii ningii, en enim noł kanu endi tu wangin kin, na kapli tonu pup mułmbii,” pa nim. ¹⁰ Pe wumb ening pim wumb ei, Jiisas ambil gii ninjing. Wumb Jiisas ngenj ele embilmin nik enjing. Nimbil erang, ok Jiisas wumb ening tołmun wumb ei er ka elim ni piik onjung. ¹¹ Nga wumb gui kis Jiisas kanik kin, enim gopsing pii polk molk kin, ek dinga tangk yi ninjing, “Nim Gos nge kingam mołun!” pa ninjing. ¹² Pe Jiisas ek dinga nipi ngum, “Enim gui kis, na embe ele ek ni tor kindnerngii mon!” pa nim.

*Jiisas Ek Se Andilmin Wumb Engki Nga Tal Topu Kind Mundum
(Masyu 10:1-4, Luk 6:12-16)*

¹³ Pe Jiisas komung endi ele tonu pum. Pupu kin, eim kin muŋgii wu ombu to tonu kindmbii ni piipi kin wii tang, onjung. ¹⁴ Nga eim wu engki nga taŋ wumb nipi tonu kind mundpu wumb, ei eim kin muŋgii nipi tonu kind mundum. Eim ekii siŋmin wumb kindang, “Na ek ka ningii,” nipi kindang nge punjung. ¹⁵ Jiisas noman dinga ngamb kin, “Gui kis wumb kin moŋmun ei tor kindngii!” pa nim. ¹⁶ Wu engki nga taŋ topu mundum wumb ei yi miŋ: Saimon, embe eipi endi ngum embe ei Piisa nim. ¹⁷ Pe nga Sependii nge kingam Jeims angim Jon wu taŋ embe eipi endi sipi ngum, embe ei Bonesis. Embe puŋ yi miŋ nim, “Kupu muŋ ek tangiŋim,” embe ei sipi ngum. ¹⁸ Pe nga Endru kin Pilip, Basolomu, Masyu, Tomas, Alpiyas nge kingam Jeims, Tariyas, Saimon Siilas. ¹⁹ Nga wu Juras Eskeriyas konu ele wu, ei eim Jiisas sipi opu orung wumb kin ngum.

Wumb Ek Nik, “Jiisas Nim Biyelsipul Kin Kongun Ende Erngiŋ,” Pa Yi Ninjing.

(Masyu 12:22-32, Luk 11:14-23, 12:10)

²⁰ Nga Jiisas ngii konu ele pupu kin, nga wumb pei ok kuŋou tunjung ku. Yi erangin kin, Jiisas kin eim ekii siŋmin wumb kuni nungii nge kunum endi sinerim. ²¹ Nga Jiisas nge tilap ende wumb ek ei piinjing. Piik, ok kin “Jiisas simin,” nik onjung. Wumb ei ek yi ninjing, “Eim wulu punum,” ninjing.

²² Wu num kombur lo ek piik nik tep eŋmin wumb ei Jerusalem konu ele molk mani onjung. Ok yi ninjing, “Gui kis Biyelsipul Jiisas eim kin tuk mulnjung. Ei eim gui kis owundu nge noman

dinga ei gui kis pei wumb tuk mołmun ei, to tor kindim.”²³ Jiisas eim wumb mandi, “Wei!” nim. Jiisas ek ekin kopur topu wumb ngopu yi nim, “Yi mił Seisen eim kaplı Seisen to mani kindmba min?”²⁴ Yi mił, king endi mołpu eim wumb tiłap palsik tał erik, “Opu erei!” nimba. Kaplı, tiłap ei dinga simba min? Ei dinga sinermba mon!²⁵ Pe ngii ende beltik en enim opu erngii. Erangin kin, ngii ełe dinga engnermba mon.²⁶ Pe Seisen eim wumb kin opu orung eim kin kaplı Seisen eim dinga pupu mulermba mon. Eim poru nimba.

²⁷ “Pe Jiisas ek ekin ei yi mił nim, “Wu endeim eim pupu, wu king owundu ngii endi epi simba mił pinalim mon. Simba, pim kin yi ermba. Wu owundu ei kan ngo pendpi, epi ei kaplı simba. Yi mił erpi nim kin, wu num ei epi ngii nirik mułum, epi sipi ngii er kis mondpu simba,” pa yi nim.

²⁸ Jiisas yi nim, “Na ek keimi nind. Gos wumb pei kaplı oł kis kil ngo si kindmba. Si kindpi, wumb kin ek buł morung niłmin wumb ombu pei kaplı kil ngopu si kindmba,” pa yi nim.²⁹ “Ba wu endi Gos Gui Ka ek buł morung nipi, to mani kindmba wu ei, Gos eim oł kis ei kil ngopu si kindnermba mon mendpił. Pe yi ku sinim wumb endi ek yi ninermin ek ei, nga pepi tonu omba pałim wu ei, oł kis ei poru ninermba mon; kunum kunum pep mułmba,” pa nim.³⁰ Nimbił erang wumb ek yi ninjing, “Jiisas gui kis nge dinga eim kin mołang pałim,” pa ninjing.

*Jiisas Mam Kin Angim Noł
(Masyu 12:46-50, Luk 8:19-21)*

³¹ Kunum eŕe Jiisas mam kin angim noŕ ok, andaring enginjing. Angk kin ek ni kindik, “Jiisas anda omba,” pa ningii. ³² Wumb pei Jiisas muŕum konu orung orung mulnjung wumb ei ek nik Jiisas ngunjung, “Nim manim, ainim, angnim noŕ ok kin andaring molk kin, nim wii tonmun.” ³³ Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbiŕ oŕ enim? Wumb nii na angnan, manan noŕ moŕmun, ei enim piinmin min?” ³⁴ Jiisas orung orung kind kenim ni, wumb eim muŕum konu orung orung pei mulnjung. Jiisas ek yi nim, “Ya kind kinei! Wumb ya mandi moŕmun, wumb ei na manan, angnan noŕ moŕmun,” pa yi nim. ³⁵ “Wumb endi eim Gos nge noman eŕe ekii sipi erim kin, wumb ei na manan, einan, engnan noŕ miŕ muŕmba.”

4

Wu Kuni Emb Tetim (Masyu 13:1-9, Luk 8:4-8)

¹ Nga Jiisas kongun nga erpi wumb kengip ek ngopu konu noŕ gop wer eŕe nipi ngum. Nga Jiisas muŕum konu wumb pei ok kuŕou tunjung. Tangin kin, Jiisas noŕ kanu endi eŕe tuk pum. Jiisas pupu noŕ kanu eŕe moŕang kin, noŕ kanu ei pupu tuk noŕ gop eŕe pim. Wumb pei noŕ gop muŕum konu wer eŕe mandi mulnjung. ² Pe Jiisas eim ek ekin pei to wumb ngopu ek yi nipi wumb ngum. ³ “Enim piyei! Wu endi kuni mong pei sipi aka pin kindim. ⁴ Kindim, kuni mong kopur ei ok andŕam eŕe mani pum. Pang kin, kuni ei kei ok nunjung. ⁵ Pe nga kuni mong kopur ku muŕum konu eŕe mani pum mei eŕe, aninga pim konu eŕe, kuni

mong ei sikir tonu om. ⁶ Nga eni tonu wang kin, kuni mong ei kulii erpi kulum. ⁷ Nga kuni mong kopur ei ond guimbin mułum konu ele pum. Pupu kin, tonu omba konu sinerim. Sinerang kin, ond guimbin to mani kindang, mong tunerim. ⁸ Pe nga kuni mong kopur mei ka sim konu ele pum. Kuni mong ei tonu opu, kuni mong ka tum kuni mong ei, tonu opu, kuni mong 30 aninga kopur tum. Nga tum ei kuni mong kopur 60 pei mił tum. Nga tum, pii kelpi topu ond kirang engin tumba er mułum ei 100 pei tum. ⁹ Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyangli!”

Jiisas Ek Ekin Tolum Mił
(Masyu 13:10-17, Luk 8:9-10)

¹⁰ Ekii se Jiisas eim mendpił mułum. Pe Jiisas ekii silmin wu engki nga tał mulnjung wumb kin tep tok mołangin wumb ei, Jiisas kii sik ninjing, “Nim ek ekin ei er ton mił nenj?” a ninjing. ¹¹ Jiisas ek yi mił ni wumb ngum, “Gos koi er nim ek ei nge, Gos wumb top erpi mołum ei, enim kin andan top konu enim pei ngond. Ba wumb anda mołmun wumb ei, na nge ek ekin ei minj piik mołmun. ¹² Yi mił, ‘Ger piinjing, ba epi ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pule ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pule ei pii poł tunenjing mon ku. Mon pim kin, wumb ek ei pii poł tok kin, noman ak tok enjing kin, Gos en enim oł kis ei kil ngopu si kindmba.’ ”

Ek Ekin Kuni Mong Yi Mił Tum
(Masyu 13:18-23, Luk 8:11-15)

¹³ Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek ekin ei piinanmin min? Pe nga enim ek ekin eipi pei er piingii mił nenj? ¹⁴ Wu endi kuni mong telim wu ei, Gos nge ek ka ei telim. Tałpi, kuni mong ei Gos nge ek ka mił mołum. ¹⁵ Nga kuni mong kopur andlam ełe pim mił ei, wumb Gos ek ka yi mił piinjing. Piik kin, wumb ek ei piinjing kunum ełe mendpił, Seisen sikir opu, Gos ek ka ei to ak topu eipi kindim. ¹⁶ Nga kuni mong kopur pupu mei ku mołum konu pupu sikir tonu opu yi mił pimba,” pa nim. “Wumb yi mił enmin wumb ei, Gos ek ka sikir piik sik kin, ka ka piłmin. ¹⁷ Ba en enim dumbuł ei pinerang muljung kin, kunum aninga kopur mułangin kin, pe wumb kombur Gos ek ka to mani kindangin kin, oł embin tui tonu wang kin, wumb ei nge pii gii ei sikir to kis ermbe. ¹⁸ Pe nga wumb kopur yi mił mułangin kin, kuni mong kombur ond guimbin mołum konu ełe mani punjung ei tonu omba erim; ba ond guimbin ei to mani kindim. ¹⁹ Ba wumb pei ya mani mei ełe epi ei noman to piinjing. Piik kin, ku ni epi ei noman kulk, nga ya mani mei ełe epi ei pei bun bun kulk yi enjing epi ei Gos nge ek ka ei to mani kindpi pandi tum. Wumb ei kuni mong ka wii mił endi tunerim mon. ²⁰ Ba wumb kombur Gos ek ka piik sik kin kuni mong mił mei ka wii ełe mani pum. En enim noman tuk ełe kindnjing ek ka ei kindik ei, ambiił gii ninjing. Pe kuni mong ei tonu opu kuni mong 30 mił aninga kopur tum. Nga tum kuni mong ei kopur pei 60 mił tum. Nga tum kuni mong ei pii kełpi topu ond kirang engin tumba er mołum ei 100 pei pei tum.”

*Ek Ekin Ete Dup Alam Kalk Peł Mandring Pend-
nalmin*

(Luk 8:16-18)

²¹ Nga Jiisas ek ekin endi nipi ngum, “Wu endi dup alam kalpi, sipi mani peł eke min kuni ming endi mandring pendmba min? Mon; ba wu ei dup kalpi sipi tonu peł eke pindang, tilang erang wumb nirik ngii konu eke mulangin kin, kalpi kan kun erngii,” pa nim. ²² Epi pei koi er mołum epi ei, ekii se pei peni eke tor omba. Nga wumb pei sik ok ei er mołmun epi ei, ekii se peni eke tilang erang enim kenjngii. ²³ Pe wu endi kom pim kin, kapli wu ei eim kom se piyangli.

²⁴⁻²⁵ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek piik ek ei pii kun erngii,” pa nim. “En enim ek ei piik pendik wumb eipi nik ngangin kin, Gos enim noman eke ek ka ngumba. Wumb kopur epi aninga se mulngii ei, Gos nga ngumba. Ei pułe yi mił pałim. Wumb kopur Gos ek aninga ambii gii nik mulnjung kin, Gos wumb ei noman eke eim Gos ek pei ngumba. Pe wumb kombur ek aninga ei nik wumb eipi endi ngunarik mulnjung kin, Gos ek ei topu tor kindmba,” pa nim.

Kuni Ek Ekin Topu Nim

²⁶ Jiisas ek ekin endi nga nipi wumb ngum, “Gos eim wumb tep enim yi mił, wumb kopur enim kuni mong aka pin kindnjing. Kindangin kin, kuni mong tonu opu kuni mong tum. ²⁷ Kunum kunum emii peng, wu ei or pałim. Tinga, wu ei eim wii andpi mołulum. En enim kuni mong takilmin ei, połpu tonu opu owundu ermba mił nenj? Wu ei eim ei pii poł tunalim mon. ²⁸ Nga

mei eim erang kuni tonu opu, onguł tum. Topu, kuni mong topu onguł kumna tum. Topu, nga muł mondpu kin ekii se kuni mong tum. ²⁹ Ba ekii se kuni mong topu owundu erim. Erang, kuni simba kunum mandi erang kin, wumb sikir tui kapera sik kilip tołmun.”

*“Kuni Embe Endi Maser;” Pa Niłmin
(Masyu 13:31-32,34, Luk 13:18-19)*

³⁰ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Na kaplı Gos sinim tep enim ei nip ngamb, enim kaplı piingii min? Pe nipe ek ekin endi enim piingii, ek ei nemb piingii min mon?” ³¹ Gos eim wumb tep ka erang wumb pei tonu ołmun ei, yi mił kuni mong embe maser, niłmin. Kuni mong maser ei ya mei ele kuni mong ei endi ende mił mon. Kuni mong ei kembis wii, wumb mani mei ele taltmin. ³² Kuni mong ei talk poru nengin kin, pe kuni mong tonu opu, kuni kopur to mani kindilim. Kuni maser ond kirang owundu ngołum. Kaplı, kei ombu emin ele ok ond kirang ele ngii takik jii niłim konu ele mołumun.”

Jiisas Ek Nim, Ek Ekin Minj Nim

³³ Jiisas ek ekin pei nipi wumb ngum, ek ei ek ekin minj nipi wumb ngum; wumb noman piingii mił nipi ngum. ³⁴ Jiisas ek ekin minj topu nipi wumb ngum. Ek endi kun nipi tuk kindnerim mon; ek ekin minj nipi ngum. Jiisas nge ekii siłmin wumb mendpił mulnjung kunum ele, ek ei pułe nipi eim ek ekii siłmin wumb nipi ngum.

Jiisas Ek Nipi, "Pop Owundu Tum Ei Poru Nengli," Nim.

(Masyu 8:23-27, Luk 8:22-25)

³⁵ Kunum ele pou neng, Jiisas ek nipi eim ekii silmin wumb kin nipi ngum, "Sinim noḷ gop ele orundung pamin!" nim. ³⁶ Pe wumb pei muljung konu ele si kindik pendik, Jiisas noḷ kanu muḷum konu ele, Jiisas ekii silmin wumb tonu puk punjung. Nga noḷ kanu kombur ouni punjung ku. ³⁷ Nga konu pop owundu endi tum. Pe noḷ kanu ele noḷ tuk pupu kin, noḷ piki tumba erim. ³⁸ Ba Jiisas noḷ kanu orung peng kiḷandi erpi pim. Peng kin, eim ekii silmin wumb Jiisas a nik wii tunjung, "Ek mon wu, sinim kuḷmun paḷim ei, nim sin kin piin min mon?" pa ninjing.

³⁹ Pe Jiisas konj angpi, konu pop ek dinga wii nipi ngang, pop poru nim. Pe eim ek nipi noḷ ngum, "Noḷ nim mani pui!" pa yi nim. Neng kin, noḷ mani pang, pop poru nim. Pe noḷ tunarpi wii sim. ⁴⁰ Nga Jiisas ek nipi eim ekii silmin wumb ngum, "Enim nimbiḷ erang tungu enmin? Enim nimbiḷ erang enim nga pii gii ninenjing?" ⁴¹ Pe en enim ek nik piik enjing, "Wu ei noman dinga ei erpi sim miḷ nenj? Yi miḷ noḷ kin pop kin eim ek piikiḷ pendkiḷ mani pupu poru ninim," pa ninjing.

5

Wu Endi Gui Kis Tuk Moḷang, Jiisas Er Ka Erim
(Masyu 8:28-34, Luk 8:26-29)

¹ Jiisas ekii silmin wumb kin noḷ gop orundung punjung. Puk kin, mei Genesares konu ele wumb nge mei. ² Pe kanu ele tor wangin kin, wu endi

gui kis pim endi, sikir opu Jiisas kenim. Kanpi, wu ei kom ku tukpu wumb salilmin konu moļupu om. ³ Wu ei eim or guimeng ku tukpu eļe paļikim. Wumb wu ei kin kan sen to pendngii ei, dinga kapļi enermba mon. ⁴ Yi miļ kunum kunum wumb kan sen simb angil ouni to pendilmin ei, topu kilip toļum. Eim wu dinga wii moļupu kin, wu kombur wu ei kapļi kan tunerngii mon. ⁵ Kunum emii peng, tinga, kunum kunum eim tonu komung nin ku guimeng eļe minj moļulum. Eim kunum kunum wii dinga topu, eim ngenj ku eļe topu, yi minj eļim.

⁶ Nga wu ei Jiisas konu turii opu kenim. Kanpi kin, eim sikir opu, eim mong gopsing pii puļum. ⁷ Eim wii dinga topu yi nim, “Jiisas, nim Gos kingam mendpil. Gos ei tonu moļupu wu dinga owii moļum ei, nim na kin nipe oļ enjii?” pa nim. “Na ek keimi nip, Gos embe eļe nind ei, nim na kin ngenj kumbii nga ngunenjii!” pa nim. ⁸ Nimbiļ erang wu ei ek dinga nipi Jiisas ngum? Ngang kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim gui kis, nim wu ei kin si kindkin pui!” pa nim. ⁹ Jiisas wu ei kii sim, “Nim embe nii?” a nim. “Na embe opu ond wumb; nimbiļ erang sin pei moļmun,” pa nim. ¹⁰ Wu ei ek dinga nipi Jiisas ngum, “Nim gui kis pei mei eļe moļum to tor kindnenjii mon!” pa nim.

¹¹ Pe kung pei tonu komung eļe kuni nok mulnjung. ¹² Pe gui kis pei wii tok ek dinga nik Jiisas ngunjung, “Jiisas, nim ni kindan, sin pupun kung moļmun konu eļe tuk bin,” pa ninjung. ¹³ Pe Jiisas kapļi neng kin, punjung. Gui kis pei ei wu ei kin si kindik punjung. Puk kin, kung mulnjung

konu ɛle tuk punjung. Pe kung dinga wii sikirik puk, konu kis endi sim konu punjung. Kung pei 2,000 yi mił mulnjung puk, noł gop mani puk kolk poru ninjing. ¹⁴ Pe wumb kung tep enjing wumb, oł ei kanik kin en enim tungu puk, konu owundu sim konu puk, wumb kanik, ek ninjing. Nengin kin, wumb ei puk oł ei kenjngii. ¹⁵ Nga wumb ei Jiisas mułum konu ɛle ok, wu ei kenjing. Wu ei ok gui kis pei eim kin mulnjung; ba pe eim alap tałpi kin eim noman ka seng mułum. Nga wumb wu ei kanik kin tungu enjing. ¹⁶ Nga wumb kung tep enjing wumb epi ei kanik kin wumb eipi kin poł tok yi ninjing. “Ok, gui kis wu ei kin mułum; ba pe eim wumb kin mołpu pum. Nga gui kis ei pei kung kin tuk puk kin kolk poru ninjing.” ¹⁷ Pe nga wumb Jiisas kin ek dinga nik, “Nim mei ɛle sikin, mei eipi endi punjii,” pa ninjing.

¹⁸ Pe Jiisas kapli noł kanu ɛle tonu pum kunum ei, wu endi ok gui kis tuk mułum wu kii dinga sipi, “Na nim kin bii,” nim. ¹⁹ Ba Jiisas wu ei kin mon nirim. Nipi kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim nge ngii konu wumb tiłap ende mołmun konu ɛle pui! Nim pukun, Owundu oł erim ei, wumb kankin Owundu eim nim kin kaimb piipi ngum, ek ei wumb kin ninjii,” pa nim. ²⁰ Pe wu ei pupu kin Diikapolis konu ɛle pupu, Jiisas eim kin erim mił ei wumb konu orung orung wumb pei kanpi ek ni tor kindpi pum. Pang kin, wumb ek ei piik kin, wumb ei noman embin tok piinjing.

*Men Tolmun Wu Owundu Endi Amblam Kulang Kin, Jiisas, “Engnjii,” Neng, Angpi Pum.
(Masyu 9:18,19,23-26, Luk 8:40-42,49-56)*

²¹ Pe nga Jiisas noʔ kanu eʔe pupu, nga noʔ orung pum. Pupu kin, Jiisas noʔ gop wer eʔe muʔum kin, wumb pei eim muʔum konu kuʔou tok onjung. ²² Pe wu owundu endi men ngii kongun tep eʔim wu endi, ei eim embe Jairas. Wu ei Jiisas muʔum konu opu kin, Jiisas simb eʔe mong gopsing pii poʔpu ngum. ²³ Pe eim kii dinga sipi yi nim, “Na ambilnan pe mandi kuʔmba enim. Nim okun, eim ngenj ambilan, eim nga konj kindpi muʔmba,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas wu ei kin pum. Pupu kin, wumb pei Jiisas pum konu eʔe ekii sik punjung ku. Yi miʔ peng kin, wumb Jiisas muʔum konu piki topu pim.

²⁵ Nga amb endi konu eʔe moʔuʔum amb ei, eim miyem gu nilim. Nilim, amb ei eim miyem opu pupu muʔang muʔang kung ngii angil orung orung nga taʔ o pang muʔum. ²⁶ Nga amb ei ngenj kumbii pei ko wupu kin, ond mong ngoʔmun wumb pei amb ei kenjing. Kanik kin, eim ku pei ngang sik, ba eim ening poru ninerim mon. Nga eim ening kis nga piram palikim. ²⁷ Nga amb ei Jiisas oʔ kanim kanim erim miʔ piipi kin, Jiisas muʔum konu eʔe om. Wang kin, eim wumb pei Jiisas muʔum konu eʔe kuʔou tunjung konu eʔe opu Jiisas nge konduk buʔ morung eʔe embilikim. ²⁸ Nimbiʔ erang, amb ei eim yi ni piim, “Na Jiisas konduk eʔe embilamb kin, na ening poru nimba,” ni piim. ²⁹ Yi miʔ erang kin, eim miyem koʔpu sikir poru nim. Nipi, eim ngenj tuk piim ni eim miyem ening poru nim kin, ka moʔ, ni piim. ³⁰ Pe nga Jiisas yi piim ni, eim noman dinga kopur tor pum. Pupu kin, Jiisas eim kan orung kindpi wumb pei kanpi ek yi nim, “Wumb nii endi na

konduk embilim?” ³¹ Jiisas ekii silmin wumb ek nik Jiisas eim ngunjung, “Nim kan! Wumb pei piki tonum. Nim nimbil erang wumb endi na konduk embilim nin?” ³² Jiisas kanpi orung kind, wumb kanpi kin wumb nii endi enim ni piim. ³³ Ba amb ei eim piim ni, epi ei Jiisas kin enim ni piipi kin, tungu erim. Amb ei opu Jiisas mulum konu ele ming gopsing pii pulum. Polpu kin, eim ek keimi pei nipi Jiisas ngum. ³⁴ Nga Jiisas eim ek nipi amb ei ngum, “Ambilan, nim pii gii je, nim er ka enim. Nim pukun, noman ka seng kin, mulnjii. Nim ening ei poru neng, ka molun,” pa yi nim.

³⁵ Pe Jiisas ek ei nipi mulang kin, wu owundu endi men ngii tep elim wu, ei eim wumb kombur onjung. Ok kin, ek yi ninjing, “Nim ambil ei koltum. Nimbil erang nim ek mon wu noman embin nga ngon?” pa ninjing. ³⁶ Jiisas ek ei kom se piinarpi kin, ba Jiisas ek nipi men ngii tep elim wu ei ngum, “Nim ek ei piikin, tungu enenjii mon; ba nim pii gii nikin mulnjii?” pa nim. ³⁷ Nga Jiisas eim wumb eim ba konu punerngii. Wu Piisa kin Jon, Jeims angim kin wu kei minj tep tok pungii. ³⁸ Nga wu kei puk, men ngii tep elim wu ngii konu ele punjung. Puk kin, Jiisas kenim ni, wumb ke dinga owundu ninjing. ³⁹ Pe Jiisas ngii nirikring pupu, eim ek nipi wumb ngum, “Nimbil erang enim ke dinga wii nik molmun? Ambil ei mendpil kulerim mon ba eim or mil palim,” pa nim. ⁴⁰ Nga wumb ei eim kin tokul enjing. Pe Jiisas wumb pei topu tor kindim. Kindpi kin, arim mam kin, Jiisas ekii silmin wu tekliki kin, nirik puk, ambil ei pim konu ele punjung. ⁴¹ Pe Jiisas

ambil angil ele ambilpi yi nim, “Taliisa kum!” Ek ei pule yi ninim, “Ambil kembis, na ek nip ngond, nim ang!”⁴² Neng kin, sikir ambil kembis ei angpi tonu om. Eim kung ngii engli nga tał mendpił. Wumb oł ei kanik kin, puku sinjing.⁴³ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Enim wumb oł end ei kanik kin ek ninerngii mon! Enim kuni endi sik, ambil kembis ei ngei!” yi nipi wumb ngum.

6

Nasares Konu Ele Wumb Jiisas Bul Ngunjung (Masyu 13:53-58, Luk 4:16-30)

¹ Jiisas konu ei si kindpi, eim nge mei konu ele pum. Jiisas ekii silmin wumb, Jiisas pum konu ele ekii sik punjung.² Nga kor kunum endi Jiisas pupu, men ngii ele Gos ek nipi, wumb ngum. Ngopu, wumb pei Jiisas eim ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, wumb ek yi ninjing, “Wu ei ek ei jili sim?” a ninjing. “Eim noman dinga ka ei jili mił sim? Pe eim jep oł ei erpi, owundu mił enim!” pa ninjing.³ “Pe wu ei ngii takpi elim wu min? Nga eim Maria kangil, angim Jeims kin, Joses, Juras, Saimon, aim kin ya sinim kin mołmun min?” Yi nik kin, noman kis piinjing.⁴ Pe Jiisas ek nipi, wumb ngum, “Ek keimi, ni tor kindiim wu nge embe konu pei punum. Ba eim konu mendpił, eim miyem ende wumb nge ngii konu ei embe pinałim mon!” pa nim.⁵ Nga eim jep oł endi eim konu ele ermba kapli enanim mon; ba eim wumb kombur ening tumb wumb ei ambilpi, er ka erim.⁶ Nga eim noman embin sipi yi piim. Nimbił erang wu amb eim kin pii gii ninanmin.

Yi mił erang kin, pe eim pupu, mei konu orung orung andpi, eim Gos ek nipi, wu amb pei ngum.

*Jiisas Nge Ekii Siłmin Wumb Engki Nga Tał Kongun Mok Topu Kindang Punjung
(Masyu 10:5-15, Luk 9:1-6)*

⁷ Pe Jiisas eim wu engki nga tał eim kin wii topu, “Wei!” nim. Eim wu tał tał ni kindang, punjung. Jiisas eim noman dinga ekii siłmin wumb ngum. Ngang kin, wumb gui kis tuk seng kin, tor kindngii nipi, wumb ei noman dinga ngum. ⁸ Eim ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Andłam pungii dolu epił endi singii. Epi eipi endi sinerngii! Enim andłam turii kepii embilerngii! Enim kuni bres endi sinerngii! Nga kon endi sinerngii; nga ku endi sinerngii mon ku. ⁹ Ba enim simb kum kindngii! Kindik kin, nga enim konduk torung tał kindnerngii mon!” ¹⁰ Pe Jiisas ek nipi wumb ei ngum, “Enim puk konu endi tor puk kin, ngii endi nirik pungii. Puk kin, ngii ełe minj pek wumb ek nik ngok, andik molk ekii se pungii. ¹¹ Pe enim konu endi pangin kin, wumb enim ek piinarik kin, nga enim sik nirik sinenjing kin kaplı, en enim wumb ei si kindik pendik; konu eipi endi pungii. Puk kin, enim simb ełe kulman mułmba ei si kindik pungii. Yi mił erangin kin, wumb en enim elmin oł kis ei kom se piingii,” pa yi nim. ¹² Yi mił erang, pe Jiisas nge ekii siłmin wumb punjung. Puk kin, Gos ek ka ni tor kindnjing, “Enim wumb noman tuk ełe ak tungii,” pa ninjing. ¹³ Pe puk kin, gui kis mułum wumb ei gui kis tor si kindik, nga wumb kombur ening pim wumb ei, kopung kindik er ka erik punjung.

*Jon Wumb Noł Pendpi Ngołum Wu Eim Kulum
(Masyu 14:1-12, Luk 9:7-9)*

¹⁴ Pe King Eros eim ek ombu eim piim. Nimbil erang Jiisas nge embe konu pei andpi, kapli erim. Wumb kopur yi ninjing, “Jon wumb noł pendilim wu kulum ni, nga angpi orung onum. Yi mił erang kin, pe Jiisas eim oł dinga yi mił enim,” pa ninjing.

¹⁵ Ba wumb kombur eipi yi ninjing, “Elainja ok ek keimi ni tor kindilim wu ei pe onum,” pa ninjing. Pe wumb kombur eipi yi ninjing, “Ei ek keimi ni tor kindilim wu ei mił, ek keimi ni tor kindilmin mił wumb ok muljung,” pa ninjing.

¹⁶ Ba King Eros eim pii poł tunarpi, yi ni piim, “Wu ei Jon wumb noł pendilim wu, ok na eim peng kołmung enj ni, nga tonu onum,” Eros yi ni piim. ¹⁷ Yi mił kumb ok, Eros wumb kombur kindang puk, Jon ambil gii nik, kan sen tok kan ngii ele kindnjing. Nimbil erang, Eros amb Erosiyas eim angim Pilip nge ambim ei sim. ¹⁸ Yi mił kin, Jon ek nipi Eros ngum, “Nim wu angnim ambim sin, ei kapli enanim,” pa yi nipi ngum.

¹⁹ Nga amb Erosiyas eim, “Jon to kundmbii,” nipi piim, ba ei kapli enerim. Nimbil erang, Eros eim Jon kin mund mong tang kin, sipi kan ngii kindim.

²⁰ Yi mił Eros eim yi ni piim, “Jon eim wu ka wii nin oł kun ka elim wu mołpu kin, eim sipi kan ngii ele tuk kindim. Eim Jon ek piipi mułum, ei eim noman embin tum; ba eim Jon ek nim ei piipi ka piim.

²¹ Ba ekii se Erosiyas, Jon to kundmba nge andlam yi mił kan sim. Eros ei kuni owundu endi erim. Eim mam mengim kunum ei eim kuni erpi, wumb wu num eim kin, tep elmin paki tunjung

wumb kin, opu enjing wu num kin, Galilii wu num kopur eim kin muljung wumb ei kin kuni owundu endi erim. ²² Yi mił Erosiyas ambilam opu, non erang kin, pe Eros kin wumb eim kin kuni nunjung wumb eim kin noman ngunjung. Pe King Eros ek nipi ambil ei ngum, “Nim epi nipe sinjii? Ei nim na kin ek nen kin, piip na nim ngumbii,” pa nim. ²³ Pe Eros ek keimi mendpił nim, “Nim epi endi simbii nin kin, kapłi na nim ngumbii. Na epi konu orung orung pei salim ei, aninga orung na ngunjii nin kin, na kapłi nim ngumbii,” pa yi nim. ²⁴ Pe ambil ei eim anda pupu eim mam kii sim, “Na kii sip, epi nipe endi simbii?” a nim. Eim mam ek nipi ngum, “Nim pukun yi ninjii, ‘Na Jon wumb noł pendpi ngołum wu ni peng simbii,’ ” pa ninjii. ²⁵ Pe ambil sikir pupu Eros wu num mułum konu om. Pe ek dinga nipi Eros ni ngum, “Pe minj na piind, nim wu Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei nge, peng sikin ming endi ełe tuk kindkin na ngunjii!” pa nim. ²⁶ Ambil ei yi neng kin, wu num Eros noman embin tum. Ba eim yi piim ni, “Ok na ek dinga wii nipi tonu kindinj.” Pe eim noman yi piim, “Wumb eim kin kuni nok muljung wumb, eim ambil ei ek nim ei, to kindmba pinerim mon,” ni piim. ²⁷ Pe sikir wu num Eros opu elim wu endi kindang pupu, Jon topu, peng simba nge pum. Opu elim wu ei pupu, Jon kan ngii mułum topu, peng kołmung tum. ²⁸ Nga wu ei Jon nge peng sipi, ming endi kind sipipi kin, ambil ei ngum. Ngopu, ambil ei sipi kin mam ngum. ²⁹ Pe kunum ełe, Jon nge ekii silmin wumb ek ei piik, Jon ngenj ei sik kin, tukpu tunjung.

Jiisas Wumb 5000 Pei Mendpit Mulnjung Ei Kuni Ngum

(Masyu 14:13-21, Luk 9:10-17, Jon 6:1-14)

³⁰ Jiisas nge ek se andilmin wumb orung ok, Jiisas kin kulou tunjung. Ok kin, ek pol tok, en enim enjing mił nik Jiisas ngunjung. Ngok kin, ek wumb kanik ninjing mił ok, Jiisas kanik ninjing ku. ³¹ Yi mił, wumb pei ok kin punjung kin, Jiisas kin ek se andilmin wumb kin kuni nungii kunum endi sinerim. Pe Jiisas ek nipi eim ek se andilmin wumb ngum, “Sikir, sinim wumb mulenjing konu endi pamin! Wei! Sinim pupun kor aninga mulmun,” pa nim. ³² Pe nga noł kanu endi sik puk, wumb mulenjing konu ełe en enim minj puk mulnjung.

³³ Pe wumb pei kenjing ni Jiisas ek se andilmin wumb kin, noł kanu ełe punjung. Puk kin, wumb konu owundu nge wumb orung orung onjung. Wumb kanik, noł orundung sikir puk, orung tor puk mulangin kin, Jiisas ek se andilmin wumb kin noł kanu ełe tor onjung. ³⁴ Pe Jiisas orung tor pupu kenim ni, wumb pei onjung wumb ei Jiisas kaimb piim. Wumb ei kung siipsiip mił, wumb tep ełim wumb endi mulerim. Nga Jiisas eim kengpi ek pei pulngun mondpu, nipi wumb ngum. ³⁵ Nga eni mani ba erang kin, Jiisas nge ek se andilmin wumb ok, Jiisas kanik, ek yi ninjing, “Konu orung wumb mulenjing konu molpun kin, eni mani ba enim. ³⁶ Nim wumb kindan pangin kin, puk konu eipi eipi puk, en enim kuni top tungii,” pa ninjing. ³⁷ Ba Jiisas ek nipi eim nge ek se andilmin wumb ngum, “En enim kuni wumb ei ngangin, nungii.” Pe en enim yi ninjing, “Sinim

ku pei 200 mił sipin, bres top ermin, ei kapli ermba min?” pa ninjing. ³⁸ Nga Jiisas ek nipi ek se andilmin wumb ngum, “Enim bres nimberii salim? Enim puk kinei!” Kanik poru nik, ek yi ninjing, “Sin bres angil orung kin, omu tał salim,” pa ninjing.

³⁹ Jiisas ek dinga nipi ngum, “Wumb pei mani mułei!” pa yi nim. “Tilap mok tok mułei!” Jiisas yi neng mulnjung. ⁴⁰ Pe wumb mulnjung wumb tilap kopur 100 mulnjung; nga wumb tilap kopur 50 mulnjung. ⁴¹ Pe Jiisas bres angil orung kin omu tał sim. Pe Jiisas kanpi, tonu epin kanpi prei erpi, Gos ngum. Pe Jiisas bres engin topu, eim nge ek se andilmin wumb ngum. Ngang kin, eim ek se andilmin wumb sik, mok tok, wumb mulnjung wumb ei ngunjung. Pe Jiisas omu tał, yi ku engin topu, wumb ngum ku. ⁴² Wumb pei kuni ei nanging kin kapli erim. ⁴³ Pe Jiisas nge ek se andilmin wumb bres kin omu orung kin pei sim. Orung sim kuni ei sik gerenj kon engki nga tał tok piki tunjung. ⁴⁴ Nga wumb kuni bres ei nunjung wu ei, 5000 pei pei tuk mulnjung.

*Jiisas Eim Noł Peł Ełe Pum
(Masyu 14:22-23, Jon 6:15-21)*

⁴⁵ Jiisas eim ekii silmin wumb kin, ek nipi tu wum. Tu wupu kin, “Noł kanu ełe tonu pei!” nim. Noł kanu sik, kumb se puk noł orung pungi,” pa nim. Konu endi Beseira, wumb ok kindang punjung. ⁴⁶ Jiisas wumb pei neng, punjung. Puk kin, eim komung endi ełe tonu pupu, prei ermbii ni piipi, pum. ⁴⁷ Nga pou neng, noł kanu tuk noł ełe pupu pim. Pe Jiisas ei mendpił minj noł

orundung mei eġe muġum. ⁴⁸ Pe Jiisas kenim ni konu pop topu, noġ kanu andġam punerim. Pe mandi tengmba erang kin, Jiisas ei eim noġ peġ eġe tonu angpi om. Opu, eim nge ekii siġmin wumb ei si kindip op bii ni erim. ⁴⁹ Ba Jiisas ekii siġmin wumb eim kenjing ni, Jiisas eim tonu noġ peġ eġe om. Eim ekii siġmin wumb yi piinjing, “Ei gui endi moġum,” ni piinjing. Pe enim dinga wii tunjung. ⁵⁰ Yi miġ, eim nge ek ekii siġmin wumb pei kanik, tungu enjing. Ba sikir Jiisas ek nipi eim ek ekii siġmin wumb ngum, “Enim noman tuk eġe dinga kindei! Na mendpiġ ond. Enim tungu enerngii mon!” pa nim. ⁵¹ Pe Jiisas opu, noġ kanu eġe tuk tonu pum. Pupu, eim ek ekii siġmin wumb ei kin muġang kin, konu pop ni tumerim. Nga eim ek ekii siġmin wumb mund mong tok kin, kom sek piinjing. Nimbil erang Jiisas ekii siġmin wumb eim nge noman dinga ei piinenjing. ⁵² Nga Jiisas bres sipi, wumb pei nga nunjung ei, en enim pii poġ tunenjing mon! Ba en enim noman tuk eġe dinga puk kin, pii gii mendpiġ ninenjing mon.

*Jiisas Wumb Pei Ening Pim Wumb Genesares
Konu Eġe Er Ka Erim
(Masyu 14:34-36)*

⁵³ Wumb noġ gop tumb tok orung Geneseres konu eġe onjung. Ok kin, noġ kanu ei noġ wer eġe kan tunjung. ⁵⁴ Wumb noġ kanu si kindik kin, tor punjung. Puk kin, sikir wumb Jiisas kanik kin, ei Jiisas ni piinjing. ⁵⁵ Pe wumb sikir puk konu orung orung mandi sim konu eġe punjung. Puk kin, Jiisas muġum konu eġe ening pim wumb Jiisas muġum konu eġe tu wunjung. ⁵⁶ Nga konu pei nin,

konu owundu nin, konu eipi eipi nin, pei Jiisas andpi kin kapli wumb ening pim wumb kulou tok mulnjung. Mol k kin, wumb ek dinga nik, wumb ening pim wumb Jiisas nge konduk ambilangin kin eim er ka ermbe. Wumb pei Jiisas nge konduk embilnjing wumb, ei pei ka molk poru ninjing.

7

Kupenjing Nol Nge Kengip Ek (Masyu 15:1-9)

¹ Pe lo ek piik ekii silmin wumb kopur, kin men lo ek piik polmun wumb Jerusalem si kindik, Jiisas kin kulou tunjung. ² Wumb ei kenjing ni Jiisas nge ek ekii silmin wumb kombur kuni nanging kin, angil ok nol kindnarik, angil ka sinerim kuni nolmun. En enim nimbil erang sinim men tok ol enmin ol ei enanmin? Ei en enim noman tuk ka sinalim ni piinjing.

³ Yi mil lo ek piik ekii silmin wumb kin Jura wumb pei kin, en enim ok wumb elmin mil men tok ol ei yi enjing. Angil nol kindnalmin kin kapli kuni nunalmin. ⁴ Nga kuni top ngii ele pulmun ei, orung ok angil nol kindnalmin, ei kuni nunalmin. Pe en enim men tok ol kanim kanim nga elmin. Ok wumb ol ei nik ekii silmin ku. Enim ming kin, kuni ming kin nol ming ele nin pel ele ei nol kind kindilmin ku.

⁵ Pe men lo ek piik ekii silmin wumb kin, men lo ek piik polmun wumb ok, Jiisas kii sinjing. "Nimbil erang nim nge ekii silmin wumb men tok ol elmin wumb ol ei mil enanmin? En enim angil penj mulang kin kuni nonmun." ⁶ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, "Ek keimi ni tor kindilim wu

Aisaiya ek keimi nipi enim kin ngum. Enim oł endi piılmin ba oł eipi ełmin wumb kin Gos ek yi mił Aisaiya mon enim kin pułum:

‘Wumb ei na embe ninim ei gupu ełe embe ambil tonu kindiłmin. Ba en enim noman tuk ełe kin na kin konu turii mił mołmun. ⁷ Wumb ei men tok, na Gos kin ełmin ba ei wii mił ełmin. Nga en enim nge men tołmun kengip ek ei, wumb nge men tok kengip ek Gos nge ek keimi mon.’

⁸ “Wumb en enim Gos kengip ek dinga ei si kindik kin, en enim wu ełmin oł minj ambil gii ninmin,” pa nim.

⁹ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “En enim Gos nge kengip lo ek ei ambil gii ninarik si kindiłmin; ba en enim noman ełe nge ekii siłmin,” pa nim.

¹⁰ “Yi mił, wu Moses lo ek yi ninim,

‘Nim arnim manim ek ningił ei piikin, nga ekii sinjii. Nga wu endi eim arim mam kin ek kis nimba, wu ei kulmba,’ pa nirim.

¹¹ Ba enim yi niłmin, ‘Wu endi eim ku ngumba wu, ei eim arim mam paki tumba; ba wu eim ek dinga nipi ngum ku ei, na Gos ngumbii, nip sinj,’ pa niłim. ¹² Nga eim nge arim mam teł kin kaplı nga paki tumbii ni kaplı enermba mon. ¹³ Yi mił enim ok wumb ełmin oł, ei enim enmin. Pe enim Gos ek ei ek wii mił si kindinmin ba, en enim oł kanim kanim pei yi mił enmin. Nga en enim nge kengip ek ei wumb eipi kin ngołmun ku.”

*Epi Ei Erpi Wumb Er Penj Mondum
(Masyu 15:10-20)*

¹⁴ Nga Jiisas eim wumb wii topu kin, eim wumb ei kin ek nipi ngum, “Enim na ek ei kom sek piik

erik mułngii! ¹⁵ Epi wu ngenj torung mołum epi ei, nga wu noman tuk pupu wu, ei to peni ermbe ei kapli enanim mon. Ba wu noman tuk ełe kis mołum epi ei, tor opu wu ei minj kapli er penj mundmbe. ¹⁶ Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyangli.”

¹⁷ Jiisas wumb ei si kindpi kin, ngii konu ełe pum. Pe ekii silmin wumb Jiisas ek ekin ei pułe piimin ninjing. ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim ek ei nimbił erang pii poł tunanmin? Enim yi ku piinenjing min? Na ek ei enim piyei! Epi ngenj torung ełe salim, epi ei nga wu ngenj ełe tuk pupu nim kin, wu ei noman tuk ełe penj mulermbe mon! ¹⁹ Nimbił erang epi ei wu noman tuk ełe tuk punermbe mon! Ba kuni ei kirim ełe tuk pupu, nga ekii se tor onum.” (Kunum ełe, Jiisas kuni pei ka pei konj mołum.) “Kuni ombu wumb nungii ei, wumb noman tuk ełe er penj mundnermbe mon!” ²⁰ Pe eim ek yi nim, “Epi endi wu noman tuk ełe mołpu tor onum, ei minj erpi wumb noman tuk ełe er penj mondnum. ²¹ Yi mił, epi wumb noman tuk ełe mołum, epi ei tor opu, yi mił enim. ²² Noman kis piik ni; oł kis erik; wu amb eipi oł kis erik; wumb eipi nge epi waning sik, wumb to konduk; wu amb eipi nge ngunduk; wumb nge epi kan bun bun kulk; oł kis kanim kanim erik; ek kend tok erik; wu amb oł kis ni piik noman ełe yi erik; wumb kin noman kis piik ngok erik; wumb kin ek kis ni ngok en enim nge embe ambıl tonu kindik kin, nilkeng sik erik; en enim noman kun pinerang kin, Gos kin piinenjing mon. ²³ Epi ombu wumb noman tuk ełe pepi kin, nga tor wang kin, epi ei wumb pei oł

penj tui ei enim.”

Piniisiya Amb Jiisas Kin Pii Gii Nim
(Masyu 15:21-28)

²⁴ Jiisas konu eġe si kindpi, pupu Taiya konu owundu eġe orung pum. Pupu kin, ngii endi nirik pum. Ei eim wumb kin koi ermbii ni piim; ba eim kapġi enerim mon. ²⁵ Ba amb endi ek yi piipi, Jiisas moġum ni piipi, amb ei eim ambilaġam gui kis tuk moġum amb ni sikir opu, Jiisas moġum konu eġe ming gopsing pii puġum. ²⁶ Pe amb ei wumb tilap eipi kin eim Piniisiya konu eġe wumb kin Siriya konu eġe moġum. Moġum kin, amb ei Jiisas kin dinga kii sim, “Na ambilan gui kis moġum ei, nim kil ngo tor kindii!” pa yi nim. ²⁷ Nga Jiisas ek nipi yi nim, “Kumb se, sinim kangil kuni ok ngumun. Nim kangil nge kuni ei sikin owu kin oġup to ngonmun, ei miġ enenjii mon.” ²⁸ Ba amb ei ek nipi orung kindim, “Wu Owundu, nim ek ei keimi nin; ba owu peġ mandi minj moġpu kin, kangil kuni orung mani puġum ei, owu noġum.” ²⁹ Pe Jiisas ek ni orung kindim, “Yi miġ nim ek yi miġ nin, ei kapġi, nim nga si kind orung ngii konu punjii! Gui kis ei nim ambilaġanim si kindpi pum,” pa yi nim. ³⁰ Amb ni eim ngii konu eġe orung pum. Pupu kenim ni, ambilaġam ei eim peġ eġe pim. Peng kin, gui kis ei ambilaġam ei si kindpi pum poru nim.

Wu Endi Kom Ngum Wu Endi Jiisas Er Ka Erim

³¹ Pa Jiisas nga Taiya konu owundu eġe si kindpi, pupu, konu Sairon konu owundu eġe orung pum. Am pupu Diikapolis konu eġe pum. Pupu, noġ gop Galilii moġum konu eġe mani pum. ³² Pe wumb wu endi Jiisas moġum konu eġe tu

wunjung. Tu wuk kin, wu ei ek tingnarpi kin, kom ngopu, wu ei sik tu wunjung. Wumb Jiisas kin kii dinga sik yi ninjing. “Nim wu ei ambilan kin, kapli eim ek tengmba,” pa ninjing. ³³ Jiisas wu ei kin, el elip mendpiil wumb mond si kindkiil, el elip mulnjungul. Jiisas eim angil mong sipi, wu ei nge kom ele embilim. Nga eim angil mong ele jipambil topu, wu gupu anmbil ele kindim. ³⁴ Jiisas kan tonu epin kind kanpi, eim gek dinga nim. Pe ei eim noman tuk ele embin to piim. Piipi kin, ek yi nim, “Epipasa,” ek pul yi mil palim. “Nim kom nin gupu nin ei pirek nengli!” nim. ³⁵ Pe wu ei kom pirek neng piim. Nga eim anmbil ak tang kin ek tengim. Tangpi kin, wu ni ek ka nipi mulum. ³⁶ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Ol ei yi enim pa ni wumb ni tor kindik, ba eim ek dinga nga ninim, ninerngii mon! Enim ek nik wumb ngonerei mon!” nim. Ba wumb ei ek dinga nga nik tor kindnjing. ³⁷ Nga wumb mund mong tum, ek ei yi ninjing, “Epi kanim kanim eim erpi epi ka wii erim. Neng kin, wumb kom ngum wumb ei ek piinjing. Nga wumb anmbil ak topu pim wumb, ei ek tengnjing,” pa ninjing.

8

Jiisas Wumb 4,000 Wumb Pei Kuni Ngum (Masyu 15:32-39)

¹ Kunum ele mandi erang kin, wumb pei Jiisas kin kulou nga tunjung. Tok kin, wumb ei kuni sinerim, wii mulnjung. Jiisas eim ekii silmin wumb, “Wei!” a nim. Neng, wangin kin, Jiisas enim kin ek nipi ngum. ² “Na wumb ei kin kaimb

sind. Nimbił erang wumb ei kunum tekliki na kin mulnjung. Molk kin, akip wumb ei kuni sinalm. ³ Pe wumb ei kuni tum kin, na kindamb pungii; ba puk andlam ele ningił sendang kin, bok tungii mił pałim. Wumb kopur konu turii ele onjung ku.” ⁴ Pe Jiisas ekii siłmin wumb eim kin ek nik orung, kindnjing. “Wumb molałmin konu ele sinim kuni ei jili sipin wumb ei kuni ngumun?” a ninjing. ⁵ Jiisas eim ekii siłmin wumb ei kin kii sim, “Enim bres nimberii salim?” Nga ekii siłmin wumb yi ninjing, “Bres angıł orung nga tał salim,” pa ninjing.

⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi, wumb pei ngum, “Enim mani mei ele mułei!” nim. Neng, mołangin kin, Jiisas bres angıł orung nga tał ei sipi, Gos kin prei erpi ngum. Pe eim bres ei sipi, eim ekii siłmin wumb ei kin ngum. Ngang kin, eim ekii siłmin wumb kuni sik, wumb pei mołangin kin, wumb kuni mok tok ngunjung. ⁷ Jiisas ekii siłmin wumb omu kembis kembis endeim endeim ni ku se mulnjung. Jiisas omu ei sipi, Gos kin prei erpi, ngopu, eim ekii siłmin wumb omu sik, wumb mulnjung ei mok tok ngunjung ku. ⁸ Nga wumb ei kuni nunjung, ei kaplı erim. Erang kin, kuni ei mend orung pei mułum, kuni ei sik gerenj kon angıł orung nga tał tu wunjung. ⁹ Wumb mulnjung wumb ei 4,000 pei pei mulnjung. Pe wumb ei Jiisas, “Pei!” nim. ¹⁰ Sikir, eim noł kanu ele kin, eim ekii siłmin wumb kin, noł kanu ele sik puk, Dalmanusa konu owundu ele orung punjung.

Lo Ek Ekii Siłmin Wu Kopur Jiisas Eim Jep Oł Ei

Erang Kin Kenmin Ni Piik, Kii Sinjing.

(Masyu 16:1-4)

¹¹ Lo ek ekii silmin wumb kombur ok, Jiisas kin ek ele opu miɓ enjing. Wumb ei ok, Jiisas oɓ ermbe miɓ kenmin ni piik enjing. Wumb ei ok, Jiisas kin kii sinjing, “Jep oɓ ei epin konu nge sin andan tan, sin kenmin,” pa ninjing. Wumb ei Jiisas ermbe oɓ ei kenmin ni piik, kii sinjing. ¹² Jiisas eim noman tuk gui ele dinga gek nim. Nipi kin, eim ek yi nim, “Nimbiɓ erang enim tiɓap wumb ei akip jep oɓ ei eramb, kenmin ninmin? Na ek keimi nind, na enim wumb tiɓap ei kin jep oɓ endi kapli enermbii mon!” pa yi nim. ¹³ Nga eim wumb si kindpi, nga noɓ kanu ele tonu pupu, noɓ gop ele orundung pum.

Yiis Ni Epi Ende Ek Ekin Ei Kengip Nge Lo Ek Ekii Silmin Wumb Kin King Eros Mutum.

(Masyu 16:5-12)

¹⁴ Jiisas nge ekii silmin wumb orung tok, bres ni epi endi sik tu wunarik wii onjung. Ok kin, bres endeim mendpiɓ mer kanu ele tuk sim. ¹⁵ Nga Jiisas eim enim kin ek dinga nipi ngum, “Enim piik kun erik kan poɓ tok muɓngii. Lo ek ekii silmin wumb nge bres yiis kin, Eros nge bres yiis kin, epi bres tonu opu owundu oɓum epi ei erim pii kun erngii. Ek puɓe yi miɓ, wumb oɓ kis aninga elmin ba ekii se oɓ kis ei tonu opu owundu elim. ¹⁶ Pe Jiisas ekii silmin wumb en enim kin ek nik piinjing, “Sinim bres endi sinaɓim,” pa ninjing. ¹⁷ Pe Jiisas ei piipi, ek yi nipi, eim ekii silmin wumb ngum, “Nimbiɓ erang en enim ek nik piik piik enmin ei, ‘Sinim bres sinaɓim,’ ninmin?”

Pe en enim noman pinałim, mił piik enanmin min? Nimbił erang enim noman tuk ele dinga pałim? ¹⁸⁻¹⁹ Enim ningił ele pałim ei epi kinenjing min? Enim konu pałim ei enim ek piinanmin min? Enim ek ei wakin tok si kindnjing min kunum endi na bres angil orung sip, wumb 5,000 muljung ei na kuni ngamb nunjung? Enim kuni ngunjung kuni ei, gerenj kon nimberii orung tu wunjung?” “Engki endeim nga tał,” pa yi ninjing. ²⁰ Nga kunum endi na wumb 4,000 wumb pei kuni ngunj ei enim kuni mend orung enim gerenj kon nimberii tu wunjung?” Eim ekii silmin wumb yi ninjing, “Gerenj kon angil orung nga tał tu wunjpun,” pa yi ninjing. ²¹ Jiisas ek nipi ekii silmin wumb ngum, “Enim oł ei pii poł nga tunanmin min?”

Beseira Konu Ele Wu Ningił Tumbun Mułum Wu Ei, Jiisas Er Ka Erim.

²² Nga Jiisas kin eim ekii silmin wumb Beseira konu ele tor punjung. Pe wumb kombur wu ningił tumbun wu endi, Jiisas mułum konu ele tu wunjung. Wumb ei ek dinga nik, Jiisas wu ei angil embilang ka ermba ninjing. ²³ Jiisas wu ningił tumbun mułum wu ni angil embilim. Jiisas wu ei sipi, konu owundu ele tor sipim. Sipang kin, eim jipambił topu, ningił ele kindpi, eim angil tonu ambilim, pe wu ei kii sim, “Nim epi endi kan min?” ²⁴ Pe wu ei tonu kindpi kenim. Kanpi kin, ba “Wumb ei ond mił angk mołmun,” pa nim. ²⁵ Jiisas nga wu ei ningił ele embilim. Pe wu ei dinga kenim ni, wu ningił ei ka mułum. Mułang kin, epi pei kanpi poru nim. ²⁶ Jiisas wu

ei kindang kin, eim nge ngii konu eġe ba nge pum. Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Ninim wumb nge konu eġe punenjii,” pa nim.

*Piisa Jiisas Nge Embe Nipi Peni Eġe Kindim
(Masyu 16:13-20, Luk 9:18-21)*

²⁷ Jiisas ekii siġmin wumb kin tor pupu, Sesariya Pilipai konu eġe tuk pei punjung. Andġam eġe puk, Jiisas eim ekii siġmin wumb ek dinga nipi kii sim, “Wumb pei na embe nii niġmin?” ²⁸ Pe eim ekii siġmin wumb yi ninjing, “Wumb kopur nim Jon wumb noġ pendġim wu, pa niġmin. Nga wumb kopur nim Elainja, ok ek keimi ni tor kindġim wu,” pa ninjing. “Nga wumb kopur nim ek ni tor kindġim wu eipi endi moġun,” pa ninmin ku. ²⁹ Jiisas ekii siġmin wumb ei kin kii sim, “Pe enim na nii pa niġmin?” Piisa ek nipi orung kindim, “Nim Krais, Gos mei konu eġe mani kindang orun wu,” pa nim. ³⁰ Pe Jiisas ek dinga nipi yi miġ nim, “Enim wumb eipi kin, na embe ni to kindnerngii, mon!”

*Jiisas Ek Nipi, “Na Koġup, Nga Engmbii.”
(Masyu 16:21-28, Luk 9:22-27)*

³¹ Pe Jiisas nga kengip ek mon kindpi nipi, eim ekii siġmin wumb kin ngum. “Na wu kingam mani mei eġe op, epi embin se andip, ngenj kumbii simbii. Nga kuġmaġ kaġġmin wumb owundu kin, men tok eġmin wu num tok, lo ek piik poġmun wumb kin, wu kingam ei buġ ngok, tok kundngii,” pa nim. “Kunum tekliki o pang kin, nga na angip konj tonu ombii,” pa nim. ³² Nga Jiisas ek puġ nipi kun erpi wumb ngum. Pe Piisas Jiisas sipi tor pupu ek ngum, “Jiisas nim ek ei nin, ei kapġi

enanim,” Piisa yi nim. ³³ Ba Jiisas ak topu eim ekii silmin wumb kenim. Kanpi kin, wu Piisa ek ngum, “Nim Seisen Piisa kin mołun, ei si kind pui!” a nim. “Nim Gos noman ei nim pii poł tunan mon! Nim wumb noman ei mendpił piikin mołun,” Jiisas yi nim.

³⁴ Nga Jiisas wumb pei eim kin ekii silmin wumb kin wii tang, eim mułum konu ełe onjung. Eim ek nipi wumb ngum, “Wumb endi na kin ombii ni pimba wumb, ei eim nge embe ei ambil mani kindmba. Wu ei eim na ond peri ambil si mengpi, na ond konu ełe omba,” pa nim. ³⁵ “Yi mił, wu endi yi mił enarpi, noman konj ambil gii nipi mułmba, wu ei eim noman konj ei sinermba mon. Ba wu endi na kin piipi kin, na kin men topu ermba wu, ei eim nge noman konj si kindim kin, eim nga noman konj sipi kunum kunum ka mułmba. ³⁶ Yi mił, wu endi eim mei ełe, epi pei noman to piipi mułmba wu, ei eim noman konj ei sinenmba mon!” pa nim. Jiisas yi nim, “Mei ełe epi ei eim noman konj er simba mił nenj? Ei mon! ³⁷ Yi mił, wu ei epi nipe ngopu, eim noman konj sipi orung simba? ³⁸ Yi mił, pe kunum ełe wumb oł kis kanim kanim er mołmun wu endi, na ek ei piipi nipi wumb ngumba wu ei, singambil erang mułum kin, ekii se wu kingam omba wu, ei eim kin singambil piipi ngumba ku. Na Jiisas kin Gos nge tilang ka wii ei kin nga Gos eim nge enjel ka wii pei omun kunum ei eni mił topu tilang ka wii ermba,” pa nim.

9

¹ Pe Jiisas ek nga nipi wumb ngum, “Na enim

kin ek keimi nip ngond. Wumb kopur ya ele angilmin wumb ei, nga kulerngii mon! Ba wumb ei Gos wumb tep enim noman dinga ka wii ei tonu onum ni keningii.”

*Jiisas Nge Ngenj Ele Epi Eipi Mił Tonu Om
(Masyu 17:1-13, Luk 9:28-36)*

² Nga kunum endi angil orung nga endeim o pang, Jiisas Piisa kin Jon kin Jeims wu kopur sipi komung owundu ele eim ei si tonu sipim. En enim minj molk kin, Jiisas nge ngenj ei nga endi eipi mił tonu om. ³ Wu kei ningil ele kenjing ni, Jiisas wu endi eipi mił mułum. Nga eim nge alap ni epi ei tiłang erang kin, ei kuru ka wii sim. Sipi kin, mei wumb endi alap ni epi kapli tiłang yi mił enermba mon! ⁴ Pe wu tał Elainja kin Moses tel tor wangil kin, Jiisas kin ek tengnjing. ⁵ Piisa eim Jiisas kanpi kin, ek yi nim, “Ek emb tołum wu! Sin ya ele mołmun ei ka wii. Sin ngii tekliki tekmin. Tekmin ei, ngii endi nim nge, nga ngii endi Elainja nge, nga ngii endi Moses nge; sin ngii pei tekmin,” pa nim. ⁶ Yi mił erang kin, wu kei mund mong enjing. Pe Piisa eim nipe ek endi nimba ei piinerim. ⁷ Pe kupu endi opu wu kei pandi tum. Gos ek tuk kupu muł ele tor om, “Ei nam nge kingam; na eim kan ka wii piind. Enim eim ek piiyei!” pa yi nim. ⁸ Pe sikir kan orung orung kind kenjing ni, wu endi eipi kinenjing mon. Ba Jiisas endeim mendpił minj mułum.

⁹ Nga komung ei si kindik kin, mani wangin kin, Jiisas ek dinga nipi wu kei ngum, “Epi ei enim kenjing oł ei, enim wumb endi kanik kin ei ninerngii mon! Pu molk kin, ekii se wu kingam

mani mei eŕe opu, koŕpu kin nga angpi, nga tonu orung ba. ¹⁰ Yi miŕ, nga wu kei ek ei ambiŕ gii nik mulnjung. Molk kin, en enim ek nik piik piik enjing, ek ei, “‘Koŕpu, nga angpi tonu ba,’ pa ninim, ei ek nipe ek ninim?” ni piik piik enjing. ¹¹ Nga wu kei Jiisas kii sinjing, “Nimbiŕ erang men lo ek piik poŕmun wumb yi ninmin ei, Elainja ek ni tor kindilim wu ei kumb se omba?” ¹² Nga Jiisas ek nipi wu kei ngum, “Ei keimi, Elainja ok opu epi pei er ka ermba nge omba. Nimbiŕ erang, ek endi eipi mer Gos mon ok pulk, eŕe paŕim, ei yi ninim? ‘Wu kingam eim ngenj kumbii sipi kuŕmba kunum ei, wumb eim kin buŕ ngunjung?’ ¹³ Ba na ek nip enim ngond, wu Elainja eim om poru nim. Neng kin, wumb en enim noman eŕe eim kin oŕ kanim kanim enjing ei, Gos ek ok pulk, yi miŕ ninim.”

Kangiŕ Endi Gui Kis Tuk Pim Ei, Jiisas Er Ka Erim

(Masyu 17:14-21, Luk 9:37-43a)

¹⁴ Jiisas kin wu kei ekii siŕmin wumb mulnjung konu eŕe orung onjung. Wangin kin, ekii siŕmin wumb kin wumb pei kuŕou tok mulnjung. Nga lo ek piik niŕmin wumb kopur ek dinga nik, Jiisas nge ekii siŕmin wumb ei nge ek miŕ ngunjung. ¹⁵ Nga wumb molk kenjing ni Jiisas om. Wang kin, wumb ei sikir puku sinjing. Sinjing kin, wumb ei Jiisas muŕum konu eŕe sikir puk kin, Jiisas kanik kin yi ninjing, “Nim on?” a ninjing. ¹⁶ Pe Jiisas eim ekii siŕmin wumb kin kii sim, “Eim wumb ei kin enim nimbiŕ oŕ erang enim gupu eŕe ek miŕ enmin?” a nim. ¹⁷ Nga wu endi tuk wumb mulnjung konu muŕum wu ei, Jiisas kin

ek nipi orung kindim, “Ek emb tołun wu, nim na kangıl gui kis endi tuk mułang kin, eim ek tingnalim. Na nim kin tu wund, ei nim er ka enjii,” pa nim. ¹⁸ “Nga kunum kunum gui kis ei kangıl ei ambılpi, topu mani mei ele kindilim. Pe gupu noł gupu ele tor ołum kin, nga gupu mong giikir nipi kin, eim ngenj dinga punum. Nga na nim ekii silmin wumb kanip kin, kii sip ninj, ba wumb ei kaplı er ka enenjıng mon,” pa yi nim. ¹⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim wumb pii gii pinalim wumb! Kunum nimberii na enim kin mułmbii? Kunum nimberii na enim ngenj kumbii kułmbii? Enim kangıl ei na kin tu wei!” pa nim. ²⁰ Nga wumb kangıl ei Jiisas mułum konu ele tu wunjung. Tu wunjung kunum ele, gui kis ei Jiisas kanpi, kangıl ei sikir to ak topu, kangıl ei mani mei ele kindang pepi, ak mak erim. Erim kin, kangıl ni, gupu ele jipambil mił epi kuru endi tor om. ²¹ Nga Jiisas kangıl arim kii sim, “Kunum nimberii eim oł yi mił erim?” Arim ek nipi orung kindim, “Kumb ok kangıl kembis kin er pim. ²² Nga gui kis ei kangıl topu, dup ele nin noł ele nin kindmbii ni erang kin, topu kundmbii ni erim. Ba nim sin kin kaimb sikin kin, paki tokun kaplı er ka enjii!” pa nim. ²³ Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim pii gii nilan kin, kaplı, nim epi ei pei silan,” pa nim. ²⁴ Sikir arim ek dinga nipi yi nim, “Na pii gii nind; ba pii gii ei kaplı enanim. Nim na paki tunjii!” pa nim.

²⁵ Pe Jiisas kenim ni, wumb pei sikir ok kułou tunjung. Pe Jiisas gui kis ei ek dinga ni ngopu, “Pui!” nim. Neng kin, “Nim gui kis gupu ek

tingnen kin, nim kom pirek ninan; na ek nipi nim ngond ei, nim kangil si kind pui! Nim nga kangi ei kin nga tuk punenjii mon!” pa yi nim. ²⁶ Pe nga gui kis ei wii dinga topu, kangil ei kulii mil kolpu pepi pum. Pe wumb pei yi ninjing, “Kangil ni koltum,” pa ninjing. ²⁷ Ba Jiisas kangil ni angil ele embilang kin nga konj engim. ²⁸ Ekii se Jiisas ngii konu ele tuk pupu, eim ekii silmin wumb minj molk, eim kin kii sinjing, “Nimbił erang, sin gui kis ei si kindmin ei kapli enanim?” pa ninjing. ²⁹ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb ek nipi ngum, “Gui kis ei prei erangin kin, mendpil kapli ermba,” pa nim.

Jiisas Kunum Tal Ek Nipi Kolpu Nga Angpi Tonu Ba Nge Nim.

(Masyu 17:22-23, Luk 9:43-45)

³⁰ Jiisas kin eim nge ekii silmin wumb konu ei si kindik pendik puk, Galilii konu ele tuk punjung. Jiisas eim yi ni piim, “Wu endi na jili mol ni piinerngii mon!” pa yi nim. ³¹ Nimbił erang Jiisas ekii silmin wumb kanpi, eim kulmba nge kengip ek ei nge nipi ngum. Jiisas ek nga nipi ngum, “Wumb kombur na wu kingam mani mei ele op tonu onj; ba wu ei sik wumb opu erii wumb kin ngok kin, nga wumb ei na to kundngii. To kunduk, nga kunum tekliki na angip tonu ombii,” pa yi nim. ³² Ba eim kin ekii silmin wumb ek ei pii pol tunenjing. Tunarik kin, en enim singambil kulk, Jiisas nga kii sinenjing mon.

Nii Eim Wu Owundu Molum?
(Masyu 18:1-5, Luk 9:46-48)

³³ Pe Jiisas kin ekii siłmin wumb ok Kapaniyam konu ełe onjung. Ok, ngii endi nirik pangin kin, Jiisas eim ekii siłmin wumb ei kin kii sim. “Enim andłam ełe ok, nipe ek mił endi ninjing?” ³⁴ Ba eim ekii siłmin wumb ek endi ninenjing. Nimbil erang andłam ełe ok yi ninjing, “Wumb nii sinim wu num mułmba,” yi ninjing. ³⁵ Pe Jiisas mani kan mołpu kin, eim wu engki nga tał, ‘Wei!’ a nim. Nipi kin, ek nipi ngum, “Wu endi ei wu num mendpił mułmbii ni piim kin, eim embe to mani kindpi mułmba. Wu ei ekii se wumb pei paki topu ngopu mułmba,” pa nim. ³⁶ Pe Jiisas kangil kembis endi sipi, tuk en enim mulnjung konu ełe engndim. Pe eim kangil ei angil ambilpi kin, eim ek nipi wu kei ngum. ³⁷ “Wu endi na embe ełe piipi kin, kangil kembis ei mił endi paki tumba wu ei, na paki tumba. Nga na paki tum kin, wu ei na mendpił paki tunanim mon. Wu ei na Arnan paki tonum ei, na kindang onj, ei paki tonum ku.

Wu Ei Sinim Kin Opu Orung Enanim Wu Ei Sinim Wu Puł
(Luk 9:49-50)

³⁸ Jon ek nipi ngum, “Ek emb tołun wu, sin kenjpin wu endi nim embe ełe nipi, gui kis si tor si kindim. Ba wu ei sinim kin tep to kongun ende endnerim. Wu ei yi erang sin, ‘Eim mon!’ pa ninjpin.” ³⁹ Ba Jiisas ek nipi Jon ngum, “Enim ei yi ninerngii mon! Wu endi na embe ełe nipi, jep oł endi ermba wu ei, na kin ek kis sikir ninermba mon!” pa yi nim. ⁴⁰ “Wu endi sinim kin opu orung mulerim kin, wu ei sinim wu puł,” pa nim. ⁴¹ “Yi mił, na enim kin keimi nip ngond, wu nii endi

enim kin kanpi noł ming endi enim kin paki topu ngumba wu ei, Kraisi nge kongun ei piipi kin, paki topu erim. Erim kin, wu ei eim nge kumep ngang simba ei am punermba mon.”

Oł Kis Kanim Kanim Ei Noman Pii Gii Er Kis Mondłum
(Masyu 18:6-9, Luk 17:1-2)

⁴² “Pe wumb kombur kangil pii gii to kis mundmun ni erngii wumb ei, num goltum ele ku owundu endi kan kulk, ep noł ele mani kindngii. Kindangin kin, na ek ni piik mulnjung kangil ei, ka mulngii,” pa nim. ⁴³ “Pe enim angil ele oł kis enjing kin, enim pii gii ei kis mulmba. Kis mulang kin, enim angil ele orung kopus si kindang kin, enim angil oł kis enerang, nim ka mulngii. Mon pim kin, enim angil ele tal peng kin, enim dup konu kis ele pungii dup ei, kumblalim mon, piram nopus minj palim. ⁴⁴ (Konu ele, ‘Dup nopus nopus minj er molang kin, ei kumblermba. Nga ka Pisapis mil epi ei wumb ngenj ele nołum ei, poru ninermba; ba enj enj nopus pimba.’) ⁴⁵ Pe nga enim simb ele oł kis enjing kin, enim pii gii ei kis mulmba. Kis mulang kin, nga enim simb ele orung kopus si kindang kin, enim simb oł kis enerang, nim ka mulngii. Mon pim kin, enim simb ele tal peng kin, enim dup konu kis ele pungii. Dup ei kumblermba, piram nopus minj palim. ⁴⁶ (Konu ele, ‘Dup nopus nopus er molang kin ei, kumblermba. Pe ka Pisapis mil epi ei wumb ngenj ele numba ei, poru ninermba; ba enj enj nopus pimba.’) ⁴⁷ Pe nga enim ningil ele oł kis enjing kin, enim pii gii ei kis mulmba. Nga

enim ningil ele orung si kindang, enim ningil ele ol kis enerang, enim ka mulngii. Mon pim kin, enim ningil tał peng kin, enim dup konu kis ele pungii. Dup ei kumblermba mon, ba piram nopu minj palilim. ⁴⁸ Konu ele, ‘Dup nopu nopu er molang kin, ei kumblermba. Pe ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj ele numba, ei poru ninermba; ba enj enj nopu pimba.’

⁴⁹ Yi mił, pe dup ele wumb pei nopu poru nimba, ei yi ep kusa mił. ⁵⁰ Epi kusa ei, epi ka wii mendpił. Ba ep kusa nge singin ei poru nim kin, kapli ep kusa ei nimbil ol erpi kin nga singin simba? Ep kusa nge singin ei enim kin mulang kin, kapli enim wumb eipi kin endeim endeim ni noman emin sek mulngii.

10

Jiisas Amb Si Kindinmin Kengip Ek Ei Nipi Ngum

(Masyu 19:1-12, Luk 16:18)

¹ Jiisas eim konu ele si kindpi, orung pupu, orung Juriya konu owundu ele nol Joran pum. Pupu kin, wumb pei ok Jiisas mulum konu ele nga kulou tunjung. Jiisas eim nge ol yi mił erpi, nga Gos ek ka kengip ek nipi wumb ngum. ² Men ek piik ekii silmin wumb kopur ok, eim ermba ol ei kenmin ni piik kii sinjing. “Sinim nge men kengip ek yi palim ni, wu endi eim amb sim ei kilip topu si kindmba min mon?” ³ Jiisas ek nipi orung kindim, “Ok Moses enim nipe pipe mon ek dinga nipi ngum?” ⁴ Pe wumb ek yi ninjing, “Moses eim kapli enim mon endi polk kin, amb kilip to si

kindmin nik, mon endi polk kindik kin, kapli amb ei si kindngii,” pa nirim. ⁵ Ba Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbił erang enim noman tuk ełe dinga peng kin, kumb ok Moses lo ek dinga endi pultum. Pułpu kin, enim noman ok wumb pałikim mił enim yi peng kin Moses mon yi połpu ngurum,” pa nim. ⁶ Ba kumb ok, Gos oł pei eririm kunum ełe, Gos wu kin amb teł eririm ku. ⁷ Yi mił erang kin, nga wu ei arim mam tał si kindpi kin, eim ambim kin dambiltpi ende pupu endeim mił mułmba. ⁸ Pe nga wu amb tał ngenj ende mił simba. Yi mił ku, wumb tał nga ngenj tał nga pinermba mon. Wumb tał ngenj endeim mił pimba. ⁹ Yi mił Gos wu amb tał sipi, ende kindpi mundmba ei, wu min amb eipi endi to kilip tunermba mon!” pa nim.

¹⁰ Nga ekii se ngii konu ełe puk, epi ełe Jiisas nge ekii siłmin wumb, eim kin kii sinjing. ¹¹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Wu endi ei ambim si kindpi, nga amb konj endi sim, wu ei eim ambim oł kis erpi kin, eim amb kin kilip tonum. ¹² Nga amb ei eim wam si kindpi, eim wu eipi endi pupu kin, amb ei wam kin oł kis erpi, wam kin kilip tonum.

*Jiisas Kengip Ek Ka Nipi Kangił Ngum
(Masyu 19:13-15, Luk 18:15-17)*

¹³ Nga wumb kombur kangił kembis Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. Tu wuk kin, wumb ei kangił kembis ei embiłmba ni piik, ba eim ekii siłmin wumb kangił tu wangin wumb ei ek ngunjung. ¹⁴ Ba Jiisas oł ei kanpi, eim noman kis piipi kin, ek nipi orung kindim. “Kangił kembis na ngangin kin enim ambił gii ninerngii! Ei yi

mił, wumb endi pii gii pim kin, kangil mił yi Gos mołum konu ka ele tuk pungii,” pa nim. ¹⁵ “Na enim kin ek mendpił nip ngond. Wumb endi Gos sinim kin tep er mołum konu ele, kangil ele kembis mił yi sinerim kin, kapli Gos mołum konu ele tuk punerngii mon mendpił!” ¹⁶ Nga Jiisas eim kangil kembis embilpi erim kin, kangil kembis ombu eim angil ambilpi, kengip ek ka nipi ngum.

*Wu Endi Epi Pei Sałim Wu
(Masyu 19:16-30, Luk 18:18-30)*

¹⁷ Nga Jiisas angpi andlam ele pupu kin, wu endi sikir opu, Jiisas mułum konu ele opu, mani simb ele gopsing pii polpu, ek nipi kii sim. “Nim ka wii ek mon wu, na nimbil ol erip, noman konj kunum kunum sip mułmbii?” ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbil erang nim na wu ka nin? Gos endeim mendpił ka mołum,” pa nim. ¹⁹ “Nim lo ek pei piilin: nim amb sikin, kilip tokun, amb eipi sinenjii; nim wumb nge epi waning sinenjii; nim ek kend tokun wu endi ngunenjii mon! Nim ek kend tokun, wu epi eipi ni ngonenjii; nim arnim manim ek ningil ei piinjii! Piikin, arnim manim paki tunjii!” ²⁰ Nga wu ei ek nipi Jiisas ngum, “Ek mon wu, na kumb ok kangil kembis kin moł ei, na lo ek pei piip kin, ekii sip poru nił. ²¹ Pe Jiisas wu ei kanpi kin ka piipi ngopu, eim ek nipi wu ei ngum, “Nim epi endi kapli enenim. Nim nge epi pei sikin, wumb ngokun ku sinjii! Sikin, nim ku nin epi sinerang mołmun wumb ei, ngunjii! Nim epin konu ele epi ka mendpił sałim ei, sinjii! Nim na ond konu ele, ekii se onjii. ²² Yi mił, wu ei ek ei piipi kin, eim kumb dinga erim.

Pe eim noman embin topu kin eim orung pum. Nimbil erang, wu ei epi pei salim nge wu.”

²³ Nga Jiisas kanpi orung orung kind kanpi kin, eim nge ekii silmin wumb kin ek yi nim, “Pe wumb epi pei mani mei ele salim wumb ei, kongun dinga wii erik Gos sinim tep er molum konu ele tuk pungii,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas ekii silmin wumb Jiisas ek ei piik kin puku sinjing. Ba Jiisas ek nga nipi orung kindpi yi nim, “Na nge kingnan noł, wu endi Gos sinim tep er molum konu tuk ba; ba ei kongun dinga erpi ba. ²⁵ Pe kung kamil endi alap mui gal tundii ele andlam ele tuk ba; ba eim kongun dinga erpi ba. Yi mił ku, wu endi epi pei salim wu ei, kongun dinga wii mendpil erpi, Gos sinim tep er molum konu ele tuk ba.” ²⁶ Jiisas ekii silmin wumb ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, enim Jiisas kin ek nik kii sinjing, “Yi mił, wu nii kapli erang, noman konj kunum kunum sipi mułmba?” ²⁷ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb kin kan kanpi, ek nipi ngum, “Ei wumb en enim kapli enermba mon, ba Gos eim kapli ermba. Gos eim mendpil epi kanim kanim kapli pei ermba.”

²⁸ Ba Piisa ek nga nipi Jiisas ngum, “Kani! Sin epi pei si kindpin, nim kin ekii se onjpun.” ²⁹⁻³⁰ Pe Jiisas ek nim, “Na enim kin ek mendpil nip ngond, wumb endi na kin Gos nge ek ka ei piik kin, ngii konu ele si kindik; engnjing noł si kindik; einjing noł si kindik; menjing noł si kindik; ernjing noł si kindik; kingenjing noł si kindik; aka pin kuni si kindik; na nge kongun erngii onmun kunum ele, Gos epi 100 pei ngopu orung kindmba. Ya mani mei ele mułngii kunum ele, Gos eim enim kin

ngii ni, angim ni, aim ni, mam ni, kangil ni, aka pin kuni ei, Gos enim ombu kin pei orung kindpi ngumba. Ngang kin, wumb kombur wumb ei kin ol embin tui erik ngungii ku. Nga kunum ekii se, noman konj sik, konj kunum kunum muḥngii. ³¹ Ba wumb kombur wu owundu moḥmun kumb se moḥmun wumb ei, ekii se nga wumb wii miḥ muḥngii. Ba wumb kombur wumb wii ekii sik moḥmun wumb ei, ekii se kunum eḥe, kumb se wumb num muḥngii.

*Jiisas Ek Nipi Kunum Tekliki Eim Kuḥmba
(Masyu 20:17-19, Luk 18:31-34)*

³² Wumb Jerusalem konu eḥe pungii pendik, andḥam eḥe punjung. Pe Jiisas andḥam eḥe andpi sikir ok pupu, Jiisas ekii siḥmin wumb puku sinjing. Nga wumb ekii se onjung wumb tungu enjing. Jiisas eim ekii siḥmin wumb engki nga taḥ sipi, orung sim kin, ek puḥe eim kin tonu omba ei, nipi ngum. ³³ Jiisas ek yi nim, “Enim piyei! Sinim Jerusalem konu eḥe tonu bin. Pe wumb wu kingam sipangin kin, ek emb toḥmun wumb kin, Gos kuḥmaḥ kaḥiḥmin wumb owundu kin ngungii. Ngok kin, eim wumb omba ni piik kin, kan ngok tok kundngii. Pe wu kingam ei sik, wumb eipi endi ngangin kin, tok kundngii nik, wumb eipi ngunjung. ³⁴ Nga eim wumb sik, ek kulsingii, jipambiḥ tok, kepii tok kundngii. Tok kundangan kin, pepi kunum tekliki poru neng kin, angpi nga konj tonu omba,” pa yi nim.

*Jeims Kin Jon Teḥ, Eḥ Elip Wu Owundu Moḥmbuḥ
(Masyu 20:20-28)*

³⁵ Nga Sependii nge kingam tał, Jeims, Jon teł okuł, Jiisas kin yi ninjngił. “Ek mon wu, sił nim kin epi endi kii simbił nge onmbuł. Nim epi ei sił kin enjii!” pa ninjngił. ³⁶ Pe Jiisas ek nipi, wu tał ngum, “Na elip kin nimbił oł ermbii?” ³⁷ Pe wu tał Jiisas kin ek nikił orung kindinjngił, “Nim ekii se king peł ełe, tiłang owundu ei ninim noman dinga sikin onjii kunum ei, kapli sił piinmbił ei nim sił wu tał endi sikin, angil tunding mundan kin, nga endi angil taring mundan mułmbuł,” pa ninjngił. ³⁸ Ba Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Na kin ek ei kii sinmbił ei elip ek ei pii poł tunanmbił. Elip kapli noł na nond noł ming ei, kapli nunguł min? Nga elip kapli na noł peł ełe elip kapli pingił min?” ³⁹ Pe wu tał eim kin ek nikił, “Sił kapli ermbił.” Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Keimi, ming ei na pe noł nond, elip ming ei kapli noł nunguł ku. Pe na noł peł ełe, elip kapli noł pingił ku. ⁴⁰ Pe wumb nii endi eim na angil tunding min angil taring ełe mułmba ei, na nge epi endi mon. Ba Gos ei eim peł ei eim ngumbii ni, er ka er mundum wumb ei ngumba.”

⁴¹ Nga Jiisas nge ekii siłmin wumb engki orung ek ei piik, nga Jon kin Jeims tał kin noman kis piinjng. ⁴² Ba Jiisas eim ekii siłmin wumb eim kin wii topu, “Wei!” pa nim. Eim ek nipi wu kei ngum, “Enim piinmin, wumb embe mołum wumb num ei, tiłap eipi ełe pałim ei, en enim noman dinga to mani kindngii ei pałim. Pe en enim wumb owundu ombu tep dinga wii ełmin. ⁴³ Ba oł ei enim kin tuk pinermba mon! Wu endi eim enim kin wu owundu mułmbii ni ermba ei, enim kin kongun wii paki tumba wu mułmba. ⁴⁴ Pe

wu endi enim kin wu owundu endeim mułmbii ni ermba, wu ei eim enim wumb pei kin kongun wii paki tumba,” pa nim. ⁴⁵ “Nimbił erang wu kingam eim yi ku, eim opu wumb eim kin kongun paki tungii nipi onerim, mon! Eim opu wumb paki tumba nge om. Opu kin, ond peri ele kołpu, eim noman konj ka ngopu, wumb pei nga sipi orung simba nge om.”

Jiisas Wu Endi Ningił Tumbun Mułum Wu Ei Er Ka Erim.

(Masyu 20:29-34, Luk 18:35-43)

⁴⁶ Pe Jeriko konu ele onjung. Jeriko konu ele si kindpi pupu kin, Jiisas ekii siłmin wumb kin, wumb pei eim kin punjung. Puk kin, Barsimeiyas, Tiimeiyis nge kingam ei, ningił tumbun mołulum wu ei, andłam wer ele mołpu, wumb ku ni epi ei kenim nipi siłim. ⁴⁷ Nga Jiisas Nasares konu ele wu ei orum eim piipi kin, eim wii dinga topu, “Nim Jiisas, nim Deipis nge kingam. Nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. ⁴⁸ Nga wumb pei wu ei ek ngok yi ninjing, “Nim ek tingnerii!” Ba eim nga wii dinga topu, “Nim Deipis nge kingam, nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. ⁴⁹ Pe Jiisas eim opu yi nim, “Enim wii tangin kin, wangłi!” nim. Pe wumb wu ningił tumbun mułum wu, ei wii tunjung, “Nim noman dinga pimba. Nim angkin po! Jiisas eim nim wii tonum,” pa ninjing. ⁵⁰ Kapłi, pe eim konduk si kindpi kin, eim sikir engim. Angpi kin, Jiisas mułum konu ele pum. ⁵¹ Pe Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Na nim kin nimbił oł ermbii?” Wu ningił tumbun mułum wu ei, ek nipi ngum, “Ek mon wu, na ningił er ka

eran, kenmbii,” pa nim. ⁵² Jiisas ek nipi orung kindim, “Nim po! Nim pii gi je erang kin, nim ningil e le ka enim.” Pe wu ningil tumbun mu lum wu ei, sikir erang ka mu lang kenim. Kanpi kin, wu ei Jiisas and lam pum konu e le, ekii se pum.

11

Jiisas Jerusalem Konu E le King Mi l Pum (Masyu 21:1-11, Luk 19:28-40, Jon 12:12-19)

¹ Pe Jerusalem konu e le mandi ok kin, Bespeis kin Besanii konu e le mandi komung Olip e le tor onjung. Pe Jiisas eim nge ekii silmin wu ta l kindang punjungul. ² Jiisas eim ek nipi wu ta l ngum, “Elip puku l, konu e le keningil konu e le mandi mo lum. Pe sikir keningil ni kung dongkii wumb mulenjung kung endi kan ku l pendnjing ei, na kin tu wungu l,” pa nim. ³ “Pe wu endi elip kanpi, ‘Elip ei nimbi l erang enmbi l?’ ” a nim kin, kapli elip yi ningil, ‘Si l wu owundu tu we l!’ a neng kin onmbu l. Ekii se eim kung dongkii sikir sipi ya orung kindimba,” pa nim. ⁴ Kapli wu ta l puku l, kenjngil ni kung dongkii endi kan ku l pendnjing. Kung ngii ondu e le pendnjing pim ei, kan si kindki l nga tu wunjungul. ⁵ Nga wu kombur mandi angk, ek nik ngunjung. “Elip nimbi l o l erang kung dongkii ei kindangi l punum?” a ninjing. ⁶ Nga wu ta l ek niki l wumb ngunjungul, “Jiisas ek nim mi l ninjngil.” Nengi l kin, kung dongkii wumb, “Kung kapli se l!” ninjing. ⁷ Pe e le elip kung dongkii wa l ya Jiisas mo lum konu e le tu wunjungul. Tu wuku l kin, konduk tuku l ei pe l e le singi l. Pe Jiisas kung dongkii e le tonu pupu mu lum. ⁸ Pe wumb

pei konduk gulk, andlam e le mundnjung. Pe nga wumb kombur ond ongu tok tu wuk, andlam e le mundnjung ku. ⁹ Nga wu amb pei Jiisas pum konu e le kumb se punjung. Nga wumb kombur ekii se punjung ku. Nga wumb pei puk kin wii dinga tunjung, “Wu owundu onum,” pa ninjing. “Gos wu owundu ei kin eim noman ka ngumba. Eim Gos nge embe owundu e le onum! ¹⁰ Gos sinim noman ka ngopu, eim kingam wu owundu Krai kindang opu, sinim konu orung orung tep ermba nge onum. Kumb ok, kupam Deipis sinim tep elim mi, yi ermba nge onum. Gos embe ambil tonu kindinmin.” pa ninjing.

¹¹ Pe Jiisas Jerusalem konu e le om. Opu kin, men ngii owundu e le nirik pupu kin konu e le kan andpi, pupu kin epi kanim kanim kanpi poru nim. Ba konu eni mani pupu poru nim. Konu pou neng Jiisas eim ekii silmin wumb engki nga ta sipi Besanii konu e le pum.

*Jiisas Ek Nipi Ond Mong Tunermba Nim
(Masyu 21:18-19)*

¹² Nga kunum endi, Besanii konu e le si kindik, nga Jiisas kuni tum. ¹³ Nga eim kenim ni ond pik endi turii mi engim. Pe Jiisas kenim ni, ond ongu pei mu lum ni kenim. Kanpi pupu kin, “Ond mong, kurup simbii,” ni piim. Ond engim konu e le, eim ond mong endi eim kinerim mon! Ongu mendpi mu lum. Nimbi erang, ond pik mong tuna lim kunum ei mu lum. ¹⁴ Pe Jiisas ond ei nipi ngum, “Nim ond mong nga tunenjii mon!” pa yi nim. Pe Jiisas ekii silmin wumb ek ei piinjing.

*Jiisas Men Ngii Konu Ete Kil Ngopu Si Kindim
(Masyu 21:12-17, Luk 19:45-48, Jon 2:13-22)*

¹⁵ Wumb Jerusalem konu ete punjung. Pe Jiisas men ngii konu ete andaring mandi pum. Pupu, kenim ni wumb men ngii konu ete andaring mandi wumb, kei nin ku ongu sik mong top elmin, epi pei wumb tu wuk ya epi top erik, er muljung wumb ei Jiisas pupu, to kindang kin, konu eipi eipi tor si kindang punjung. ¹⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Epi top ei Gos ngii mandi tu wuk enerngii mon!” pa yi nim. ¹⁷ Jiisas kengip ek nipi ngum, “Gos ek yi mił wumb kombur ok pulk yi ninim, na ngii ei kin wumb yi mił ningii, ‘Na ngii ei prei nge konu ete er mulmba,’ yi ningii; ba enim wumb ek ei piinarik sik, wumb koi erik, epi waning sik erik nge ngii mił enmin,” pa nim.

¹⁸ Nga kulmal kalilmin wumb owundu kin, ek emb polmun wumb ombu kin, Jiisas enim epi ei piik, en enim andlam endi kuruk Jiisas tumun ni piinjing. Wumb ombu Jiisas kin mund mong enjing. Nimbił erang wumb pei Jiisas nge kengip ek piik, puku sik, tungu enjing.

¹⁹ Nga konu pou neng, Jiisas ekii silmin wumb kin Jerusalem konu ete si kindik punjung.

*Ond Pik Kengip Ek Endi
(Masyu 21:20-22)*

²⁰ Pe kupiiring okrii, Jiisas kin eim ekii silmin wumb andlam ete puk kenjing ni, ond pik kulii erim. Ond ongu kin dumbuł kin pei kulii er poru nim. ²¹ Nga Piisa eim ol endi erang piipi kin, eim yi nim, “Ek emb tołun wu, keniyu! Ond Pik ei nim

ek ngon, ond ei kulum.” 22-23 Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos kin pii gii nik molk kin, oł ei enim kaplı erngii,” pa nim. “Na ek keimi nga nip enim ngond. Pe wu endi kaplı komung ei ek neng kin, kaplı pupu mani ep noł ęle ba. Pe wu endi eim noman tał pinermba mon, ba eim pii gii ęle mendpił pimba. Pe eim ek ei kaplı peni ęle omba. Nga epi ęle tonu omba ei, wu endi ek nim mił mendpił pimba. 24 Yi mił erang, ęle nge na enim kin ek nind, kunum ęle enim prei erik, epi endi simin ni kii sinjing kin, kaplı enim pii gii nik epi ei singii. Sik kin, prei erik, kii sik, epi ei enim singii. 25 Nga kunum ęle enim angk prei erangin kin, wu endi enim kin oł kis erpi nim kin, enim wu ei oł kis ei kaplı si kindngii. Yi mił, enim Ernjing Gos ei epin konu ęle mołum, eim enim noman kis kaplı kil ngopu si kindmba ku,” pa nim. 26 (“Ba enim wu endi oł kis ei si kindnenjing kin, kaplı Erinjpin Gos enim noman oł kis ei kil ngopu si kindnermba mon ku,” pa nim.)

*Jiisas Nge Noman Dinga Nii Ngołum
(Masyu 21:23-27, Luk 20:1-8)*

27 Wumb Jerusalem konu ęle nga orung onjung. Wangin kin, Jiisas men ngii konu ęle nirik andpi mułum kin, wumb kulmał kałımin wumb owundu kin, mon ek tołmun wumb kin, men ngii kongun ęłmin wumb ombu ei Jiisas mułum konu ęle onjung. 28 Wumb ok Jiisas kin ek nik ngunjung, “Nim nipe noman dinga peng oł ombu en? Pe wumb nii nim noman dinga ngang, kongun ombu mił en?” a ninjing. 29 Jiisas ek nipi ngum, “Na enim ek endi kii sip ngumbii. Enim

na ek nik ngunjung kin, ek ei nga na enim nip orung kindmbii. Ei na kongun noman dinga peng enj mił ei nimbii ku. ³⁰ Ya noł wu Jon wumb noł pendilim oł ei; Gos nge oł min mei ele wumb nge oł?” Jiisas ek nipi, “Ek ei nik orung kindei!” pa nim. ³¹ Pe wumb en enim ek yi ni piik piik enjing. “Pe sinim epin konu ele epi ninjpin kin, kapli Jiisas yi nimba, ‘Enim nimbil oł erang enim Jon pii gii ninanmin?’ a nimba. ³² Pe nga sinim wumb ek epi ninjpin kin, ek ei kapli enermba mon.” Nimbil erang en enim wumb pei mulangin kin, mund mong enjing. Wumb pei Jon eim Gos ek ni tor kindilim wu ni piinjing. ³³ Pe wumb Jiisas kin ek nik ngunjung, “Sin piinanmin.” Pe Jiisas ek yi nim, “Na yi ku enim kanip nind, na noman dinga peng yi kongun enj pa nip, ninermbii mon,” pa nipi wumb ngum.

12

Jiisas Ond Mong Pin Ek Ekin Nim (Masyu 21:33-46, Luk 20:9-19)

¹ Jiisas ek ekin topu wumb ngopu eim ek yi nim, “Wu endi eim kan ond mong pin endi telim. Talpi, kung gui torung er pok erim. Erang kin, ming owundu endi yi mił er sepi kin, ond mong tangpi tuk kindmba nge erim. Erpi kin, tep ngii endi tuk ele takpi sim ku. Ond mong pin ei sipi wumb kongun, ‘Ergii!’ nipi, wumb kin kindim. Kindpi kin, eim pupu konu turii endi pum. ² Tengingii kunum mandi erang kin, eim kongun wu endi kindang pupu, ond mong wumb kongun er mulnjung konu ele pum. Eim yi ni

piim, ‘Ond mong pin kuni kombur numbii. Nop sipip, ku simbii,’ ni piim. ³ Pe wumb wu ni ambil gii nik, kepil tunjung. Tok kin, nga wii kindangin orung pum. ⁴ Pe nga, eim kongun wu endi nga kindang om. Wu ei yi ku tok kin, peng to tokun tunjung. Nga wu ei kin ol kis enjing. ⁵ Pe nga eim kongun wu endi nga kindim. Kongun wumb erik molk, wu ei to kundnjung. Pe nga kongun wumb pei kindang onjung. Pe enim wumb kopur tok, nga enim wumb kopur tok kundnjung ku. ⁶ Pe eim kingam endeim mendpil mulum. Molpu kin, eim kingam ei eim noman piim. Piipi kin, ekii se mendpil, eim nge kingam ei kindang, pupu wumb ond mong pin kongun er mulnjung konu ele pum. Pupu kin, ek yi nim, ‘Nam nge kangi ei ek nimba ei kom singii,’ pa yi nim. ⁷ Ba ond mong pin kongun elmin wumb en enim ek nik piik, piik enjing. ‘Kingam eim arim nge epi eim pei simba,’ ni piinjing. ‘Sinim sikir to kondpun kin, ond mong epi ei sin sinim simin!’ pa ninjing. ⁸ Yi nik kin, tok konduk sipik, ond mong pin torung ele kindnjing.”

⁹ Pe Jiisas ek nipi kii sipi wumb ngum, “Pe ond mong pin ei arim opu kin nimbil ol endi ermba? Eim opu kin eim ond mong pin kongun er mulnjung wumb ei to kundmba. Pe nga ond mong pin ei sipi, wumb eipi endi ngang kin, kongun er mulngii. ¹⁰ Enim ek mon endi mer pol pendnjing ei gernenjing min? Gos ek yi mil ninim,
 ‘Pe ku ei ngii takilmin wumb si kindnjing kin ku,
 ei ku dinga ka wii mendpil, ngii ekin ele engim.

11 Gos owundu eim mendpił oł ei erang kin tonu onum, sin ei kan ka wii kaninmin.’ ”

12 Jiisas ek ei wumb piik nik elmin wumb owundu ei pupun, Jiisas ambił gii nimin ni pi-injing; ba wumb mund mong enjing. Wumb piinjing ni Jiisas ek neng kin, en enim konu ei si kindik punjung.

*Ku Takis Siłmin Ei Kii Sinjing
(Masyu 22:15-22, Luk 20:20-26)*

13 Lo ek piik ekii siłmin wumb kombur kin, Eros wumb kopur kin Jiisas mułum konu ełe punjung. Puk kin, wumb ei en enim ek endi nik Jiisas simin ni piik punjung. 14 Pe wumb ei ok Jiisas kin ek dinga nik, “Ek emb tołun wu, sin piinmin nim ek keimi nikin nikin en wu. Pe nim wu endeim noman ngonan. Nim wu endi noman peng ek ninmin mił ninan. Nga wu embe pinałim mił ninan mon? Gos ek keimi mendpił minj nikin, wu amb pei ngon. Nim piin ei sinim ermin mił nenj? Ei kapłi sinim wu num Siisa yi mił Rom tep elmin wu owundu mił, ku takis ngumun min mon? Sinim kapłi ngumun min sinim ngunermin?” 15 Jiisas ek kend tok elmin wumb ei piim. Piipi kin, Jiisas ek nipi ngum, “Nimbił oł erang enim na kin ek ak mak enmin? Pe kom ku end tu wuk, na ngangin kin, ei kenmbii,” pa nim. 16 Wumb kom ku sik tu wunjung. Tu wangin kin, Jiisas wumb ei kin kii sim, “Ei min men mił ku ei nii nge?” Pe wumb ek nik orung kindnjing, “Ei Siisa nge.” 17 Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Epi Siisa nge epi ei Siisa ngungii! Gos nge epi ei Gos eim ngungii!” Pe

wumb ek ei piik pii pol tunarik kin, piik kun enenjing.

*Wumb Kolk Nga Angnalmin
(Masyu 22:23-33, Luk 20:27-40)*

¹⁸ Wumb kolk nga konj punalmin ni piilmin wumb kopur Jiisas mulum konu ele onjung. Wumb tilap ei men ek eipi mił yi nilmin, ‘Wumb kolk nga konj punalmin.’ Wumb ei, Jiisas kin kii sinjing. ¹⁹ “Ek emb tołun wu, Moses lo ek yi mił polpu sinim ngum. ‘Pe wu endi kulum kin, eim kangil endi mulerim ba, eim ambim ei molum. Molum kin, amb ei eim angim sipi kin, kangil endi mengpi ngumba. ²⁰ Pe wu angim angim angil orung nga tal mulnjung. Molk kin, wu kumna ei amb sim wu ni kulum ba, kangil endi mengnerim. ²¹ Pe angim ekii amb ei sipi kin, nga wu ei kulum, ba kangil endi mulerim ku. Pe nga angim tuk ei, amb ei eim sim, ba nga eim kulum ku. ²² Yi mił wu angim angil orung nga tal angim ei, amb endeim ei ku sik punjung; ba kangil endi mengnenjing mon. Angim angim ni pei kulnjung. Kolk kin, ekii se mendpil amb ei kulum ku. ²³ Pe kunum ekii se kulnjung wumb nga angk tonu ongii kunum ei, amb ei wu nii simba? Amb ei wam nii, nim piin min? Wu angim angil orung nga tal amb endeim sinjing,” pa ninjing.

²⁴ Jiisas ek nipi ngum, “Gos ok pultum ek ei, enim pii pol tunarik molmun. Pe enim Gos epi dinga ermaba, ei enim piinanmin. Pe enim ek ninmin ei, kun pinałim mon. ²⁵ Wumb kulnjung wumb angk tonu ongii kunum ele, wu amb sinerngii mon, ba Gos enjel epin konu ele molmun

mił ei yi ku mułngii. ²⁶ Ba ek ei wumb kułii wumb nga angk tonu ongi; enim Moses nge mon mer pultum pałim ei kenjing min? Dup endi ond kembis ełe dup num ek poł ei Gos nipi wu Moses kin ngum,

‘Na wu Eiparam nge Gos, wu Aisak nge Gos, wu Jeikop nge Gos,’ pa yi nim.

²⁷ Gos wumb kułii wumb nge Gos mon! Gos wumb konj mołmun nge Gos mołum. Gos wumb eim kin pii gii ninjing wumb ei, Gos noman konj nga, en enim ngang konj mułngii. Enim ek ei kun mendpił pinalim mon,” pa nim.

*Gos Ek Dinga Kumna Mendpił
(Masyu 22:34-40, Luk 10:25-28)*

²⁸ Nga men kengip ek tołum wu endi opu moł piipi kin, Jiisas wumb kin ek mił enjing ni orung kindpi ka erim. Pe wu ei Jiisas kii sim, “Lo nipe lo kumna mendpił ka wii pałim?” ²⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Lo ek kumna yi mił pałim. ‘Enim Esrel wumb pei enim piingii! Sinim Erinjpin Gos Owundu ei sinim Gos ei endeim mendpił, sinim nge Owundu mołum. ³⁰ Nim Gos kin noman ka pei mendpił ngokun, “Nanim Gos,” nikin mulnjii. Ninim noman tuk ełe poru Gos kin ngokun; nga nim noman pei Gos kin ngokun, nim noman dinga pei Gos kin ngokun er mulnjii,’ pa nim.

³¹ Nga lo endi ei yi mił: ‘Nim wumb eipi noman ka ngunjii ei, ni ninim noman ka ngon mił yi ngunjii.’ Nga lo eipi endi lo tał ei kamb mani kindnanim mon,” pa nim. ³² Pe ek emb tołun wu ek nipi Jiisas ngum, “Ek mon wu! Nim ek ka nin keimi mendpił, Gos endeim mendpił mołum.

Eim Owundu mołum. Gos eipi endi molałum, mon! ³³ Sinim eim kin noman ka pei ngumun; sinim noman tuk ełe pei ngumun; sinim noman dinga eim kin pei ngumun; sinim wumb mołmun noman ka ngumun. Pe sinim lo tał ei piipin kin sin sinim lo tał ei ekii se punjpun kin, kapłi oł ei erpi wumb kułmał kałmin kanim kanim pei to mani kindim,” pa nim. ³⁴ Nga Jiisas piim ni, wu ei ek ka nipi orung kindim. Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Nim Gos sinim kin tep er mołum konu ełe mandi mołun,” pa nim. Yi mił, nga wumb endi Jiisas kin nga kii sik mund mong erik mołmun.

Krais Eim Nii?

(Masyu 22:41-46, Luk 20:41-44)

³⁵ Pe nga Jiisas men ngii mołpu, kengip ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang kengip ek tołmun wumb ei Krais ei opu, wumb paki tumbii ni, omba wu ei Deipis nge kingam mendpił mołum?” pa ninmin. ³⁶ “Gos Gui Ka neng, Deipis kin ek nim, ‘Owundu nipi, na owundu ninim mił, nim na angil tundung orung mulnjii. Molkun kin, ekii se nim opu orung wumb na sipi, nim simb ełe mandring kindamb kin, nim opu orung wumb to mani kindnjii,’ pa nim.

³⁷ Deipis ei eim ‘Owundu’ ninim; nimbił erang Owundu Deipis nge kingam mendpił mołum ninim?” Pe wumb tiłap owundu molk kin, eim ek ei piik kin ka piinjing.

Jiisas Lo Ek Kengip Tołmun Wumb To Mani Kindim

(Masyu 23:1-36, Luk 20:45-47)

³⁸ Pe Jiisas kengip ek ni ngopu yi nim, “Enim lo ek piilmin wumb kan kun erik muŋgii. En enim alap olt taŋpin endmin ni piilmin. Puk kin, en enim wumb kanik kin, ‘Muŋeiyo,’ nik kin wumb ei kuŋou toŋmun konu eŋe moŋmun. ³⁹ Nga en enim konduk olt kindik kin men ngii kumb eŋe muŋgii ei ka piilmin. Nga en enim kuni owundu noŋmun ei, en enim puk peŋ kumb eŋe muŋmun ni ka piilmin ku. ⁴⁰ ‘Wumb ombu amb ngii konu bin ni piilmin.’ Amb wengin moŋmun konu eŋe puŋmun. Puk kin, amb epi ngii konu epi moŋum ei, pei sik poru niŋmin. Nga en enim ek kend tok prei olt eŋmin. Erik kin, ekii se kunum, Gos wu ombu epi embin tui endi wu kei kin ngumba.”

*Amb Kurpu Endi Gos Kin Epi Endi Ngum
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Nga Jiisas men ngii konu eŋe ku sim konu eŋe wumb ku tu wuk ming eŋe kindiŋmin konu eŋe mandi muŋum. Pe wumb ku sim wumb, ku pei ngunjung. ⁴² Pe nga amb endi wam kultum, amb ku kurpu muŋum ni, ku kundii kembis ei endeim miŋ sipi kindim. ⁴³ Nga Jiisas nge ekii siŋmin wumb eim wii topu kin, “Wei!” nim. Nga eim enim kin ek nipi ngum, “Na ek keimi nipi enim ngond, amb ku kurpu eim wam kuŋum amb ei, ku owundu tuk kindnim. Kindim, amb ei wumb ku pei men ngii eŋe ku toŋmun ming eŋe tu wunjung wumb ombu, amb ei to mani kindim. ⁴⁴ Pe wumb pei en enim ku pei saŋiŋim, ba mer ming eŋe pei kindnaŋmin. Ba amb ei eim ku pei pinerim, ba eim ku pei tuk kindim. Kindpi kin, pe eim nga kuni sipi nopu ermba, ku sinaŋim,” pa nim.

13

Men Ngii To Kis Ermba (Masyu 24:1-2, Luk 21:5-6)

¹ Pe Jiisas men ngii si kindpi, tor pupu kin, Jiisas ekii silim wu endi ek nipi, Jiisas ngum, “Ek mon wu! Kani! Ku owundu ka wii nin ngii ka wii ka wii mołum,” pa nim. ² Nga Jiisas ek nipi orung kindpi yi mił nim, “Nim ngii owundu ombu kan min? Pe ku endi tonu ku ełe pałim ku ei, ekii se pei to mani kindngii,” pa nim.

Epi Embin Tui Pei (Masyu 24:3-14, Luk 21:7-19)

³ Jiisas tonu komung Olip ełe mułpu, men ngii owundu orung engim ni kenim. Pe Piisa, Jeims, Jon, Endru wu kei mendpił molk kin, eim kin kii sinjing. ⁴ “Nim ek nikin sin ngon, ei kunum nenj oł embin tui ei tonu omba? Nipe oł endi kumb se tonu omba sin piimin? Epi ombu pe mandi tonu omba min?” pa ninjing.

⁵ Pe Jiisas ek nipi ekii silmin wumb ngum, “Enim kanik kun er mułngii! Mon pim kin, wu endi enim ek kend topu ngopu tor simba. ⁶ Wumb pei ok, ‘Na embe Kraiss,’ ningii. Nik kin, ek yi ningii, ‘Na wu ei mendpił ond,’ pa ningii. Nik kin, wumb pei ek kend tok ngok tor singii. ⁷ Nga ekii se, enim wumb opu erngii ei piik kin, wumb opu erngii ek poł omba ei piik kin, en enim tungu enerngii! Ei epi tonu ongii, ba poru nimba kunum ei, poru ninanim. ⁸ Yi mił, wumb tiłap endi puk, wumb tiłap endi kin opu erngii. Wu king tiłap endi puk, wu king endi kin opu erngii. Nga konu orung kopur konu kopu tumba. Kopu tang kin, wumb

kuni simba. Epi ei amb endi kangil mengmba erang ngenj kumbii sinmin, yi mił pepi ba,” pa nim.

⁹ “Ba en enim mandil kan kun erik mułngii! En enim wu num ek ei kos piimba. Pe enim men ngii konu tu wuk enim kepil tungii; enim kin nin tep elim wu owundu mułngii konu ełe, tu wungii enim. Na ek ka nik wumb ei ngok kin, na kongun yi mił erngii,” pa nim. ¹⁰ Pe wumb tilap eipi eipi wumb pei Gos ek ka nengin kin, ełe ok endi piyangin kin, ekii se muł mei poru nimba kunum ei, oł embin tui tonu omba nim. ¹¹ Pe wumb kombur enim sik tu wuk, kos ełe tonu tu wujung kin, enim mund mong kulerngii. Kularik kin, sinim ek nipe ek nimin noman yi to piinerngii mon! Kunum ełe, Gos enim kin ek ei pei nipi enim ngumba ei, enim nik tor kindngii. Nimbił erang, ek ei enim mendpil ni tor kindnerngii mon. Ba Gos Gui Ka enim kin ek ei nipi ngumba. ¹² Wumb enim engnjing sik, kos erik nga to kundngii. Ernjing, kingenjing kin opu orung erik to kundngii. Pe kingenjing, arim mam ni opu orung erik, to kundngii. ¹³ Wumb pei enim kin noman kis piik ngungii; na ek enim piik mołmun, oł ei erngii. Ba wu endi na kin pii gii dinga peng mułum kin, kunum ełe poru nimba kunum ei, Gos eim sipi orung simba.”

*Epi Kis Mendpil Tonu Omba
(Masyu 24:15-28, Luk 21:20-24)*

¹⁴ “Ba enim epi ei keningii, konu er kis ermba, epi kis ei konu ka mołpu konu engmba. Wu endi ek ei gerim kin, ka piyangli! Kunum ełe

Jura wumb mulnjung, tungu puk, tonu komung ele sikir tonu pungii. ¹⁵ Pe wu endi ngii tonu ele moļu kin, nga sikir mani pupu eim epi ngii nirik moļum, epi endi sinermba mon. ¹⁶ Nga wu endi aka pin moļu kin, kan ak topu sikir pupu, konduk endi sinermba mon ku. ¹⁷ Kaimb mendpiļ singii amb kangiļ mundii mondunmun ei, nin amb kangiļ am ngok kunum ei, wumb ei kaimb sik ngungii. ¹⁸ Pe enim prei erangin kin, konu jii nimba kunum ei, oļ ei nge tonu onermba mon. ¹⁹ Kunum ele, oļ embin tui owundu kumb se tonu omba. Kumb ok, Gos epi pei eririm kunum, pei o pum; nga pe yi ku oļ embin tui ei nge ok tonu oneririm. Ekii se oļ embin tui, ei yi ku tonu onenmba. ²⁰ Nga Gos Owundu eim kunum ele aninga kopur wak tuļang kin, wu amb pei kunum ele poru niļangin. Ba eim nge ni mundum wumb ni piipi kin, kunum ele aninga kopur wak topu kindang moļmun.

²¹ “Nga kunum ele wu endi moļu yi nimba, ‘Kenei! Krais ya ele moļum. Krais wuļ ele moļum,’ yi nimba. Wu ei enim kin ek yi nimba, enim pii gii ninerngii mon. ²² Pe Krais ek miļ ek kend tok ningii. Nga ek kend tok ni tor kindiļmin wumb ok kin, jep oļ kanim kanim nin, oļ kanim kanim erngii ku. Keimi kapli erim kin, Gos mundum nipi wumb ek kend tok singii nge, erngii. ²³ Ba enim kan kun erik muļngii! Na ek pei enim kin ok nip poru ninj oļ ei nge, endi ekii se tonu om kin, enim pii poļ tungii.”

*Ekii Se Wu Kingam Omba
(Masyu 24:29-31, Luk 21:25-28)*

24 “Ba kunum ele ol embin tui pupu poru neng kin, pe eni emii pimba; nga oi tilang enermba mon ku. 25 Nga muł ele, kanjip pei mani ongii. Nga kupu muł dinga epi mołum epi ei olup ermba. 26 Nga kunum ele, na wu kingam ekii se kupu muł kin, ele mani ombii ni enim keningii! Kanik kin, na noman dinga wii kin nga tilang ka wii kin mani ombii. 27 Nga kunum ele, Gos nge eim enjel pei kindang, ongii. Ok kin, eim nge wu amb pei kulou topu mundum wumb eim konu ele orung orung pei sipi orung simba. Sipi kin, mei konu ekin orung orung pei, sin epin konu ele orung orung pei sipi orung simba.”

28 “Enim ond pik ele ek ei piingii. Kunum endi ond angil ele nol mołpu, onguł konj tonu opu, nim kin enim piingii ei, konu eni ba kunum tonu onum ni piingii. 29 Ei mił, ekii se na ek nind mił epi yi tonu omba keningii. Enim piingii, eim mandi opu kin, ngii ondu ele mołum ni piingii. 30 Na ek keimi nip enim ngond! Wu amb pei kulerngii kunum ele, na ek nind mił epi yi tonu omba. 31 Kupu muł kin mei tel poru nimba; ba na ek ei poru ninermba mon,” pa nim.

*Wu Endi Kunum Ele Kin Eni Ele Ni Piinanim
(Masyu 24:36-44)*

32 “Ba wu endi kunum ele kin, eni ele ni piinanim mon. Gos enjel ei epin konu ele mołmun, ei pii pol tunanim. Nga Gos kingam yi ku, pii pol tunanim. Ba Arim Gos mendpil pii pol tołum. 33 Enim kan kun erik kui erik mułngii! Enim piinanmin kunum nenj ol ei tonu omba. 34 Ei yi mił, wu endi eim ngii konu ele si kindpi kin, konu

eipi orung pum. Pupu kin, eim kongun wumb eim nge epi ombu tep er muḅngii, ni kongun wu endeim endeim ni ngum. Ngopu kin, ngii ondu eḅe tep er muḅmba wu, ei eim tep ka er muḅmba. ³⁵ Yi miḅ, enim tep ka erik muḅngii! Enim piinanmin ngii arim kunum nenj orung omba. Emii pang omba min, tinga omba min, kupiiring okrii kei kultu wii toḅum kunum eḅe omba min, ei enim pii poḅ tunanmin mon. ³⁶ Mon pim kin, eim sikir opu, kenmba ni enim or pek muḅngii. ³⁷ Nga ek ei enim nip ngond, ei na wumb pei nip ngunj, ei enim tep ka wii erik kin, kui erik muḅngii!” pa nim.

14

Wumb Owundu Jiisas To Kundngii (Masyu 26:1-5, Luk 22:1-2, Jon 11:45-53)

¹ Pe kunum taḅ opu pang, ekii se ‘Pasopa Kuni Owundu’ kunum endi sim. Nga kuḅmaḅ kaḅḅmin wumb owundu kin kengip ek niḅmin wumb yi ninjing, “Sinim nimbil oḅ erpin, Jiisas kin ek kend nipin kin, Jiisas ambil gii nipin, to kundmun?” a ninjing. ² Yi miḅ wumb ek yi ninjing, “Sinim oḅ ei kunum owundu saḅim kunum ei, enermin mon. Mon pim kin, wumb opu tonu sik erngii.”

Amb Endi Jiisas Peng Eḅe Kopung Kindim (Masyu 26:6-13, Jon 12:1-8)

³ Nga Jiisas eim Besanii konu eḅe pupu, Saimon ok kinj nang pirim, ngii konu eḅe pum. Pupu moḅpu kin, kuni noḅmun peḅ eḅe muḅang kin amb endi om. Opu kin, amb ei ming ka wii endi sipi tu wum. Tu wupu kin, ming ei mur ka wii, ku

owundu pułum ming ei, topu gał tum. Topu kin, kopung ka wii sipi, Jiisas peng ełe kindim. ⁴ Ba wumb kombur mulnjung wumb ei noman kis piinjing. Wumb en enim ek ni piik piik enjing, “Nimbił erang kopung muru ka wii ei wii bein to kindnim?” ninjing. ⁵ “Pe sinim wumb top erei nipin ngumun, ei ku 300 mił simin. Sipin kin, wumb kurpu mołmun wumb ei ngumun.” Nik kin, amb ei kin ek ngunjung. ⁶ Ba Jiisas yi nim, “Enim amb kanik, wiik tei!” a nim. “Enim nimbił erang noman embin tui eim kin ngonmun? Ei na kin oł ka enim. ⁷ Kunum kunum wumb kurpu enim kin mołmun. Kunum kunum enim wumb kurpu kin paki tumun ni piinjing kin, kaplı paki tei! Ba na enim kin kunum kunum mulermbii mon. Muleramb kin, enim na kin paki tungii mił nenj?” pa nim. ⁸ “Amb ei epi kaplı ermba mił erim. Amb eim kopung muru ka wii sipi, na ngenj ełe kełim ei na kułmbii oł erim. ⁹ Nga na enim kin ek keimi nind! Ei konu orung orung pei wumb Gos ek ka nik ngungii. Epi nipe amb eim erim mił nik ngangin kin, wumb pei piingii ku!”

*Juras Jiisas Opu Orung Wumb Ngum
(Masyu 26:14-16, Luk 22:3-6)*

¹⁰ Pe kunum ełe, Jiisas ekii siłmin wumb engki nga tał mulnjung konu ełe, wu endi embe Juras Eskeriyas eim pupu, kułmał kałiłmin wumb mulnjung konu ełe pum. Pupu kin, eim Jiisas sipi, opu erii wumb ngumba nge pum. ¹¹ Nga en enim ek ei piik Juras Eskeriyas ek nim mił piik, ka piinjing. “Pe eim kom ku ngumun,” pa ninjing. Pe Juras,

“Jiisas sipi, kułmał kałiłmin wumb ngumbii,” ni yi piim.

Jiisas Pasopa Kuni Eim Ekii Siłmin Wumb Kin Kuni Num

(Masyu 26:17-25, Luk 22:7-14,21-23, Jon 13:21-30)

¹² Nga kunum kumna kunum bres yiis punałim kunum ei, tonu om. Kunum ełe, kung siipsiip wał to kondułmun ku. Kunum ełe Jiisas ekii siłmin wumb Jiisas kin yi ninjing, “Sin nim kuni Pasopa jili er ka er semin nunjii?” pa ninjing. ¹³ Nga Jiisas wu tał kindang punguł nge punjnguł. Pe eim ek yi nipi wu tał ngum, “Ełip konu owundu ełe wu endi noł ming owundu ełe noł kułpu tumba konu ełe, ełip kurkuł ba konu ełe, ełip ekii se punguł. ¹⁴ Nga ekii se pukuł, eim ngii endi nirik pum kin, ełip ngii arim kin ek yi mił ningił, ‘Ek mon wu yi nim, ngii palting jili seng, na ekii siłmin wumb kin kuni Pasopa numbii?’ ¹⁵ Nga eim kapłi andan topu, konu owundu tondrung palting ełe tuk peł simba ełe, er kun er kindang, simba ełe sinim kuni er ka er singił.” ¹⁶ Pe Jiisas ekii siłmin wu tał punjnguł konu ełe owundu sim. Seng kin, epi kanim kanim Jiisas ek nim mił kenjngił. Pe wu tał kuni Pasopa er ka enjngił.

¹⁷ Nga konu pou neng, Jiisas eim ekii siłmin wumb sipi tu wum. ¹⁸ Nga peł ełe kuni nok molk kin, Jiisas eim yi nim, ‘Na ek keimi nip enim ngond, enim mołmun wu ei endi, na sipi opu orung wumb ngumba wu ei, na kin kuni ende nonum.’ ¹⁹ Pe Jiisas ekii siłmin wumb en enim, noman embin tum. Tang kin, pe wu endi nii nik

eim kii sinjing, “Na min?” pa ninjing. ²⁰ Pe Jiisas ek yi nipi ngum, “Enim wu angil orung orung nga taʼ endi ʼe moʼum. Wu ei nam kin ming ʼe bres ende kindinpiʼ. ²¹ Yi miʼ, na wu kingam oʼ embin tui tonu omba, ei Gos ek ʼe ok polk pendik miʼ ninim. Wu kingam ei topu tonu kindim wu, eim kaimb mendpiʼ sim. Kapʼi, wu ei mam wu ei mengnerim!” pa nim.

*Jiisas Kuni Eim Ekii Siʼmin Wumb Kin Num
(Masyu 26:26-30, Luk 22:15-20)*

²² Nga en enim kuni noʼ molk kin, Jiisas eim bres endi sipi, eim prei erpi Gos ngum. Ngopu kin, bres engin topu, eim ekii siʼmin wumb kin ngum. Ngopu kin, ek yi nim, “Enim Sei! Ei na nge ngenj miʼ.” ²³ Pe eim ming wain endi sipi kin, prei erpi, Gos ngum. Ngopu kin sipi, eim ekii siʼmin wumb kin ngum. Pe wumb pei noʼ nunjung. ²⁴ Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Ei miyem miʼ ei, Gos ei kumb ok eim wumb ek mendpiʼ nirim ek ei puʼe, akip tonu onum. Ei yi miʼ, na miyem ei bein tamb kin, wu amb pei paki tumba. Puʼe yi miʼ, na kuls kin, mei wumb pei paki top ngumbii,” pa nim. ²⁵ “Na ek keimi nip enim ngond, na nga noʼ wain ei nga nonarip pup kin, nanim noʼ wain konj endi Gos moʼum konu ʼe nga numbii,” pa nim. ²⁶ Nga wumb golang nik, puk tonu komung Olip ʼe tonu punjung.

*Piisa Jiisas Buʼ Ngumba Nge Nin
(Masyu 26:31-35, Luk 22:31-34, Jon 13:36-38)*

²⁷ Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim pii gii ei pei dinga mulerang kin, enim tungu pungii. Gos ek ok poʼmun ek ei yi miʼ ninim, ‘Kung siipsiip

tep mołum wu ei to kundangin kin, kung siipsiip konu ełe eipi eipi pungii.’ ²⁸ Ba nam nga angip tonu bii, pe na pup ok, Galilii konu ełe bii. Enim na kin ekii sik ongii,” pa nim. ²⁹ Pe Piisa ek yi nim, “Kaplı, wumb pii gii pei dinga mulerim kin, na pii gii ei dinga mułmba. Wumb kombur tungu puk kin, ba na tungu punerbii mon!” pa nim. ³⁰ Pe Jiisas ek nipi Piisa ngum, “Na ek keimi nip nim ngond, akip emii pimba kunum ełe, kei kultu wii tunermba kunum tał ninim kin, nim na embe kunum tekliki kii sengin, ni tor kindnenjii,” pa nim. ³¹ Ba Piisa ek dinga nim, “Na nim kin ende kułmbii, ba na nim embe nip koi enerbii mon mendpił!” pa nim. Pe Jiisas ekii siłmin wumb pei yi minj ninjing.

*Jiisas Gesemarii Konu Ełe Mołpu, Prei Erim
(Masyu 26:36-46, Luk 22:39-46)*

³² Pe puk konu endi ełe tor punjung, konu ei embe Gesemarii. Nga Jiisas ekii siłmin wumb ek nipi ngum. “Enim ya ełe mułngii! Nam prei erbii!” ³³ Pe eim Piisa kin Jeims kin Jon sipi, eim kin punjung. Pe eim noman tuk ełe embin tang piipi eim kis mendpił piim. ³⁴ Pe eim ek nipi wu kei ngum, “Nam noman tuk ełe embin tonum. Nam kułmbii ni piind,” pa nipi wu kei ngum. “Enim ya ełe molk kin, tep ka erik mułngii!” ³⁵ Pe eim aninga kopur pui mił erim. Pupu kin, mei ełe mani pupu kin prei erim. Na kułmbii ni piim kin, ngenj kumbii owundu ei na kin si kindmba. ³⁶ Jiisas yi nim, “O Arnan, nim epi pei kaplı enjii, ni piind. Nim na ming ei oł embin pałim, na oł

embin tui ei si kindnjii, ba nim na noman ele ekii se enenjii mon! Ba ninim noman ele yi enjii.”

³⁷ Pe eim pupu, kenim ni eim ekii silmin wumb or pinjing. Nga Jiisas eim ek nipi Piisa ngum, “Saimon, nim or palin min? Nim kunum endeim kapli na kin tep mulenjii min? ³⁸ Enim tep ka kun erik molk kin, prei erngii! Mon pim kin, epi endi enim ermba epi ei kan simba. Keimi, noman tuk gui ei dinga piinim, ba ngenj ei dinga pinalim.”

³⁹ Pe Jiisas nga pupu kin prei erim. Pe prei ei ok erim mił, eim nga prei ei nge nga erim ku. ⁴⁰ Pe Jiisas nga opu, ekii silmin wumb or pinjing konu opu, kenim ni or pek mulnjung. Eim ekii silmin wumb en enim ningił embin tum. Tang kin, pe en enim ek nipe ek nimin ni piinenjing.

⁴¹ Nga Jiisas nga kunum tekliki pupu kin, nga orung om. Opu kin, ek nipi ekii silmin wumb ngum, “Enim or pek kor molmun min? Ei kapli, pe kunum ei na wu kingam mani mei ele sik, opu orung wumb noman kis piik wumb ngonmun.

⁴² Enim angangin kin sinim pamin! Kinei! Wu na nipi kindmba wu, ya mandi onum.”

*Juras Jiisas Sipi, Opu Orung Wumb Ngum
(Masyu 26:47-56, Luk 22:47-52, Jon 18:3-12)*

⁴³ Pe Jiisas ek nipi mulang kin, Juras sikir opu, wu ei Jiisas ekii silmin wu angil orung orung nga tał, ei nge wu endi eim om. Pe wumb tilap owundu eim kin onjung. Onjung kin, wumb ei tui nin kepil ambil sik onjung. Wu owundu kulmal kalilmin wumb kin, wumb mon tolmun wumb kin, men tok kongun wumb kindangin onjung. ⁴⁴ Pe wu endi Jiisas sipi, opu orung wumb wu ei ol erpi,

nipi wumb kin ngum, “Pe na wu endi kin gupu top nop ninj, wu ei Jiisas. Enim ambil gii ningii! Enim tep ka molk sik sipngii!” pa nim.

⁴⁵ Pe Juras opu Jiisas mułum konu ełe pupu kin, ek yi nim, “Ek emb tołun wu!” Pe eim Jiisas gupu topu num. ⁴⁶ Pe wumb pei Jiisas ambil gii ninjing. ⁴⁷ Ba en enim enjing konu ełe wu endi mandi angpi mułum wu ei, tui kepera sipi tor sipi, kułmał kałiım kongun wu endi topu, eim kom kopispi mani kindim. ⁴⁸ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim na singii wangin kin, pe enim tui ambilk enmin ei, waning wu endi mułum mił ambil gii ningii enmin min? ⁴⁹ Kunum kunum na enim kin men ngii ełe ende mołpun, na enim ek emb top top enj, ba enim na ambil gii ninenjing,” pa nim. “Ba Gos ek ka ok pulk ełe, ek nim mił ei mendpił keimi tonu om.” ⁵⁰ Pe Jiisas eim ekii silmin wumb tungu puk, konu eipi eipi puk kin, en enim Jiisas buł ngunjung.

⁵¹⁻⁵² Pe kangi wu gał ei Jiisas pum konu ełe ekii se pum; ba eim alap kuru endi ngenj ełe telim. Pe wumb eim ambil gii nimin ni enjing; ba eim alap kuru ei si kindpi, eim ngenj wii si kindpi tungu pum.

Wumb Jiisas Kos Enjing

(Masyu 26:57-68, Luk 22:54,55,63-71, Jon 18:13-14,19-24)

⁵³ Pe wumb Jiisas sipi, kułmał kałiım wu mułum konu ełe sipnjing. Pe wumb kułmał kałiım wumb kin mon tołmun wumb kin men tok kongun wumb pei ok kułou tunjung. ⁵⁴ Pe Piisa Jiisas pum konu ełe ekii se pum. Ba pupu kin

mandi punerim mon; eim turii mił pupu mułum. Eim pupu kin, wu kułmał kałiłmin wu ei kung gui ełe tuk pum. Pupu kin, pe tep ełmin wumb molk kin, eim dup piipi kin konu ełe pełe erpi mułum. ⁵⁵ Pe wumb kułmał kałiłmin wumb kin Jura wumb owundu pei ok, wumb kopur wii tangin ok kin, ‘Jiisas oł nimbił oł erim ei ni piimin,’ ninjing. Ek pułe nik kanik, Jiisas to kundmun ni piinjing; ba en enim oł endi kan sinenjing mon. ⁵⁶ Pe wumb pei ek kend tok, ‘Jiisas oł yi erim,’ nik ninjing. Ba en enim ek ei dinga punerang kin, en enim ek ende punerim mon.

⁵⁷ Pe wumb kopur angk, ek kend tok, Jiisas kin ngok ninjing. ⁵⁸ “Sin piinpin Jiisas yi mił nim, ‘Na nam men ngii wumb angil kin tekning, ei nam erip kis mundmbii. Nga kunum tekliki mendpił na ngii endi tekmbii, ba wumb angil ełe teknałmin mon! Enim wumb ngii ei nge kunum kapli teknerngii!’ yi niłim,” pa ninjing. ⁵⁹ Ba ek ei ninjing ei, opu ende punerim mon.

⁶⁰ Nga wu kułmał kałiłim wu ei wumb tuk ełe angpi, Jiisas kii dinga sim. “Nim ek endi nikin, orung kindnenjii min? Ek nipe ek wumb nim ngenj ełe ek ambiltmin?” pa nim. ⁶¹ Ba Jiisas ek endi nipi orung kindnerim. Pe wu kułmał kałiłim wu ek nga nipi ngum, “Nim Gos kindim wu Krai, Gos kingam mendpił min?” ⁶² Pe Jiisas ek nim, “Ei na mendpił. Nga enim keningii ni na wu kingam mani mei ełe op, Gos tonu mołum konu ełe angil tunding orung dinga wii ei pang mułmbii. Pe na tonu kupu muł epin konu ełe mołup, ombii,” pa nim. ⁶³ Pe kułmał kałiłim wu ei eim kis piipi

kin, eim konduk piltan topu yi nim, “Sinim wumb kopur wii tamin ok elim ol ei, nga ninerngii mon!”

⁶⁴ Eim Gos kin ek nipi kis mondpu, Gos embe to mani kindim ei, enim piik poru ninjing. Pe enim er piinmin mił nenj?” Wumb pei Jiisas tungii ek yi mił ninjing, “Enim ol kis endi erim, eim kułangli,” pa ninjing.

⁶⁵ Pe wu kopur tumun! Ke nik, jipambil tok enjing. Pe enim alap endi sik, ningil kum tunjung. Tok kin, Jiisas enim angil kin tok, yi ninjing, “Nim pe ek keimi mendpil nilin wu, nii kepil tonum?” Pe tep elmin wumb sipik, eim angil kin tunjung ku.

Piisa “Jiisas Ei Na Kinal,” Nim

(Masyu 26:69-75, Luk 22:56-62, Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Piisa mer mandring mułum, kung gui tukrung ele mułum. Pe wu kułmał kałilim wu nge kongun amb endi om. ⁶⁷⁻⁶⁸ Pe eim kenim ni Piisa dup piipi mułum. Pe amb ei opu, Piisa dinga kanpi ek nim, “Nim yi ku Jiisas kin Nasares konu ele andkin mułun,” pa nim, “Na mon! Na piinand! Na nim ek nin ek pułe ei na piinand.” Pe eim kung gui ondu mandi ele anda pum. Pang kin, kei kultu endi wii tum. ⁶⁹ Pe kongun amb Piisa kenim ni, nga amb ei ek nga wumb mandi muljung wumb nipi ngum, “Wu ya mołum wu ei, wumb tilap ende,” pa nim. ⁷⁰ Ba eim nga ek dinga nim, “Mon!” Nga ekii se nga wumb Piisa kin ende muljung, wumb ek ninjing, “Keimi, nim wu ei kin tilap ende, nim Galilii konu wu mendpil,” pa nim. ⁷¹ Pe Piisa ek dinga wii nim,

“Na ek keimi mendpił nind! Na enim ninmin wu ei, na piinand.” ⁷² Pe sikir kei kultu kunum tał wii tum. Pe Piisa piim ni Jiisas yi nim mił piim, “Kei kultu kunum tał wii tunerang kin, pe nim ek kunum tekliki ninjii, ‘Nim na kin piinand.’” Pe Piisa eim ke dinga wii nim.

15

Jiisas Pailos Mułum Konu Ełe Mułum

(Masyu 27:1-2,11-14, Luk 23:1-5, Jon 18:28-38)

¹ Nga kumb kupiiring ok, wumb kułmał kałiłmin wumb kin men kengip ek tołmun wumb kin men tok kongun wumb kin Jura wumb owundu pei ek endi ninjing. Pe wumb Jiisas kan tok, Pailos Rom tep elim wu owundu mułum konu ełe, sipnjing. ² Pe Pailos eim Jiisas kii sim, “Nim Jura wumb nge king mołun min?” Jiisas ek nipi ngum, “Nim ninim ek yi mił.” ³ Pe wumb kułmał kałiłmin wumb eim kin ek pei nik ngunjung. ⁴ Pe Pailos nga Jiisas kii sim, “Nim ek nikin orung kindnjii min? Nim kani! Wumb nim kin ek pei ninmin,” pa nim. ⁵ Ba Jiisas ek nga nipi orung kindnerim. Yi erang kin, Pailos kom sepi piim.

“Jiisas Ond Peri Ełe Nil Tei!” Nim

(Masyu 27:15-26, Luk 23:13-25, Jon 18:39–19:16)

⁶ Pe kung ngii pei Pasopa kunum ei, kuni nołmun kunum ei, Pailos eim kan ngii pałiłmin wumb endeim ni nipi kindiłim. Wumb en enim wu endi nik wii tangin kin, kaplı Pailos eim wu ei mendpił en enim kin kindiłim. ⁷ Pe kunum ełe wu endi kan ngii ełe pim wu ei embe Barapas.

Wu ei eim tep ełmin wumb kin opu erim kin, pe opu ełmin wumb kan ngii ełe pendik kindnjing. Wumb tilap ei opu erpi wu kopur to kundnjung. ⁸ Pe wumb pei ok Pailos mułum konu ełe, kanik ninjing. “Ok nim ełin oł, ei ni pe yi enjii!” pa ninjing. ⁹ Pe Pailos ek nipi orung kindim, “Enim Jura wumb na enim king ei en enim ngumbii min?” ¹⁰ Pe eim yi piim, “Kułmał kałiłmin wumb Jiisas kin noman kis sek, kos ełe tu wumun,” ni piim. ¹¹ Ba kułmał kałiłmin wumb owundu wumb paki tok nengin wumb yi ninjing, “Nim Barapas kindan wumb mołmun konu wangli!” pa ninjing. ¹² Pe Pailos ek nga nipi wumb ngum, “Pe enim Jura wumb nge king enim niłmin wu ei kin, nipe oł endi ermbii?” pa nim. ¹³ Wumb wii nga tu wunjung, “Eim ond peri ełe nil tei!” pa ninjing. ¹⁴ Pe Pailos ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang? Nipe oł kis endi eim erim?” Ba wumb ek nik nga wii tunjung, “Eim ond peri ełe nil to!” pa ninjing. ¹⁵ Yi mił, pe Pailos wumb ek taki taki nipi, ka piingii ni piipi kin wumb ngum. Pe eim yi mił erim ei Barapas sipi, wumb kin kindang pum. Jiisas sipi, opu orung wumb mulnjung konu ełe ngum. Ngang kin, opu wumb ond peri ełe eim nil tumun, ni kepii tok sipnjing.

*Opu Wumb Jiisas Kin Ek Buł Morung Ninjing
(Masyu 27:27-31, Jon 19:2-3)*

¹⁶ Pe opu wumb Jiisas sik, orung sipik tep ełmin owundu wu nge ngii konu ełe tuk sipnjing. Sipik kin, opu wumb kopur wii tangin kin, pei onjung. ¹⁷ Nga opu wumb Jiisas konduk kundii endi kindnjing. Nga opu wumb peng kon endi

kan gal mułum endi sik enjing, peng kon ei Jiisas peng ełe pendnjing. ¹⁸ Pe Jiisas tungii pendik yi ninjing, “O Jura wumb ei nge King,” pa ninjing. ¹⁹ Nga opu wumb goł mił epi endi sik, Jiisas peng ełe kepıi tunjung. Pe wumb eim jipambił tunjung. Pe en enim eim kin men tok kend tok mani molk kin, ka wii piinjing. ²⁰ Piik kin, pe Jiisas kin ek ngok poru nik, Jiisas konduk kundii si kindik, nga Jiisas eim konduk nga eim kin kindnjing. Kindik kin, pe Jiisas sipik, ond peri ełe tungii nge sipnjing.

*Jiisas Ond Peri Ełe Nil Tunjung
(Masyu 27:32-44, Luk 23:26-43, Jon 19:17-27)*

²¹ Nga wu endi Saimon, Sairiin konu ełe orung opu, kangi wu Aleksandir kin Rupus tał nge arim, opu konu owundu ełe tuk bii, ni om. Opu kin, pe opu wumb ek dinga yi ninjing, “Nim Jiisas ond peri ko wunjii!” pa ninjing. ²² Nga wumb Jiisas sipik, konu endi tor sipnjing konu ei embe Golkasa. Sinim embe ei ak topun yi ninmin, “Konu wumb peng embił konu.” ²³ Nga wumb kopur Jiisas wain kin ond mong kindnjing epi ei Jiisas ngungii nge tu wunjung; ba Jiisas ei epi nunerim. ²⁴ Pe opu wumb Jiisas ond peri ełe nil tunjung. Pe eim konduk ni epi ei opu wumb en enim mok tok sinjing. Pe opu ond wumb ku kembis mił epi ei kinjmał erik kin konduk ei singin nik enjing. Epi ombu ni simba nge nik enjing. ²⁵ Pe kunum eni angıł orung nga kapił kaplı kupiiring, eim ond peri ełe sik tonu kindnjing. ²⁶ Pe tonu embe pulnjung, eim kos enjing mił embe yi mił pulnjung, “Jura Wumb

King,” ninjing. ²⁷ Nga Jiisas pim konu ele mandi wu taʔ ond peri ele pinjingi. Wu taʔ opu erki kin epi waning siki elmbi. Wu endi Jiisas angit tundung tonu kindik, nil tunjung. Nga endi sik, Jiisas angit taring tonu kindik nil tunjung. ²⁸ (Pe Gos ek ok pulk mi keimi tor onum. Ek ei yi mi ninim, “Enim wumb kis kin muʔum ni kenjing.”) ²⁹ Pe wumb ok puk erik, eim kin ek kis nik ngunjung. Wumb peng ak mak erik yi ninjing, “Nim wu men ngii top kis erpi, nga kunum tekliki nga tekmbii,” nin wu. ³⁰ “Pe ninim paki to! Tokun, nim ond peri ele si kindkin, mani wa!” ³¹ Yi mi ku, wumb kuʔmaʔ kaʔiʔmin wumb kin, wumb mon toʔmun wumb kin, ek kis nik Jiisas ngunjung ku. Pe wumb en enim ek nik piinjing, “Eim wumb eipi kin paki tum, ba ei eim kapli paki tunermba!” ³² Kapli, Gos kindim wu Krai ei Esrel wumb king, eim ond peri ele si kindkin, mani wangi! Wang kin, sin kanpin, pii gii nimin wu ei wumb paki tumbii ni orum ni kenmin,” pa ninjing. Wu taʔ Jiisas kin ouni nil tunjung, wu taʔ yi ku ek niki Jiisas ngunjungu.

Jiisas Kuʔum Poru Nim

(Masyu 27:45-56, Luk 23:44-49, Jon 19:28-30)

³³ Nga tinga konu beli paʔim kunum ei, mei konu orung orung pei emii pim. Emii pepi pang, konu pou neng konu eni tekliki erim. ³⁴ Pe pou neng konu eni tekliki erang kin, Jiisas wii dinga tum. “Eloi, Eloi, Lama Sambaksanii.” Sinim ek ei ak topun yi nimin, “Na Gos! Na Gos! Nim na nimbii erang na si kindin?” ³⁵ Pe wumb kopur mandi mulnjung wumb ek ei piinjing. Piik ek

yi ninjing, “Piyei! Wu Elaineja ni wii tonum,” pa ninjing. ³⁶ Pe wu endi sikir pupu, ep noł epi endi sipi noł wain ełe tuk kindim, epi kumbii ełim epi ei sipi, Jiisas ngum. Pe wu ei yi nim, “Sinim tep er mołpun kinamin, pe Elaineja opu, Jiisas ond peri ełe sipi mani simba min?” ³⁷ Nga Jiisas eim dinga wii topu kin, eim kułum.

³⁸ Pe alap owundu endi men ngii ełe pim, ei tonu piltan topu, mer mani tor pupu topu, orung orung pum. ³⁹ Pe opu ełmin wumb tep ełim wu, Jiisas pim konu mandi opu angpi kenim ni Jiisas kułmba mił yi erim. Pe eim ek nim, “Keimi mendpił, wu ei Gos kingam,” pa nim. ⁴⁰ Nga amb kopur mulnjung ei turii mił yi angk, kanik mulnjung. Molk kin, tuk endi mułum ei, Mariya Makandala mułum, nga endi Mariya Jeims mam ekii kin Josis, pe endi Salom mułum. ⁴¹ Kumb ok Jiisas Galilii konu multum kunum ełe, amb ombu eim kin ekii sik eim paki tołmun. Pe amb pei eipi mulnjung konu ei, en enim Jiisas kin Jerusalem konu ełe onjung.

Jiisas Tukpu Ełe Pendnjing

(Masyu 27:57-61, Luk 23:50-56, Jon 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Nga kunum pou neng, Josep Arimasiya konu ełe mołpu om. “Eim kos piłim wu num, ka wii mołum,” pa niłmin. Eim yi ku, Gos kunum tep ermba omba nipi, kui erpi mołulum. Pe yi mił, Josep eim ngii ełe nirik pupu, Pailos kumb ełe engim. Pe eim mund mong kulerim mon! “Pe na Jiisas ngenj simbii ond,” pa nipi pum. ⁴⁴ Pe Pailos noman embin top piim. Pe opu ełmin wu endi kii sim, “Eim kułum poru nim min?” ⁴⁵ Eim opu

wumb tep elim wu ek piipi poru nipi om. Opu, Josep kin ek nim, “Eim ngenj ei kapli sinjii,” pa nim. ⁴⁶ Josep eim alap kuru endi top erim. Pe eim Jiisas ngenj sipi mani tu wum. Pe eim alap kuru sipi, Jiisas ngenj ele kum tum. Pe sipipi, komung endi tukpu sim, konu ele mani kindim. Pe tukpu sinjing, ei ku tukpu owundu pendnjing. Pe Josep eim ku endi sipi, tukpu ele pandi tum. ⁴⁷ Nga Amb Mariya Makandala kin Mariya endi Josis mam, amb tał kan mulnjunguł. Pe tukpu ele Josep Jiisas sipi mani kindpi kankił mulnjunguł.

16

Jiisas Angpi Konj Tonu Pum

(Masyu 28:1-8, Luk 24:1-12, Jon 20:1-10)

¹ Nga kor kunum pupu poru neng kin, Mariya Makandala kin amb Mariya Jeims mam kin Salom, en enim kopung ni epi muru ka tum epi ei top enjing. Erik, sipik Jiisas nenj kopung erngii nge sipnjing. ² Kor nilmin kunum ei opu pang kin, kupiiring eni tang, wumb en enim wumb tukpu konu ele punjung. ³ Puk kin, en enim ek yi ninjing, “Wumb nii opu, ku owundu ei sipi ak tang, sinim wumb tukpu konu nirik bin,” pa ninjing. ⁴ Pe en enim kenjing ni, ku owundu tukpu ele pim ni pinerim mon! Wu endi ku ei sipi, ak topu kindim pim. Pe ku ei ku owundu wii mułum. ⁵ Nga wumb tukpu ele tuk punjung. Puk kin kenjing ni, wu kangı wu endi angıł tunding orung mułum. Mułum wu, eim konduk kuru olt endi kindim wu ei kanik, puku sinjing. ⁶ Pe wu ei ek nipi ngum, “Enim puku sinenei! Enim

Jiisas Nasares konu eŕe wu ei enim kuruk onmun, wumb eim sik, ond peri eŕe nil tunjung. Ba pe eim angpi nga konj pum. Pupu kin, eim ya eŕe mulakim. Kinei! Eim pendnjing konu eŕe kinei!
⁷ Ba enim puk, eim ekii siŕmin wumb kanik ningii! Pe Piisa kanik ningii ku! ‘Jiisas eim ok Galilii konu eŕe ok pum, yi miŕ eim ek nipi ngurum. Enim eim keningii,’” pa nim. ⁸ Nga amb ombu nga sikir tor punjung. Puk kin, en enim tukpu ei si kindik, tungu punjung. Puk kin, en enim mund mong tang, en enim noman tuk eŕe miŕ pinerim. Pe en enim wu endi kin ek tingnenjing. Nimbiŕ erang, en enim mund mong tum.

*Mariya Makandala Eim Jiisas Kenim
 (Masyu 28:9-10, Jon 20:11-18)*

⁹ Kupiiring ok mendpiŕ kunum kumna, Jiisas eim angpi nga tonu pum. Pe eim opu Mariya Makandala muŕum konu eŕe pum. Amb ei ok, Jiisas gui kis angil orung nga taŕ to tor kindim.
¹⁰ Pe Mariya eim pupu, wumb ok Jiisas ekii siŕmin wu ombu kanpi nim. Pe wu ombu noman embin erang, ke nik mulnjung. ¹¹ Pe Mariya ek nipi wu ombu ngum, “Jiisas eim konj muŕum, na kenj,” pa nim. Pe amb ei ek piik ek nim, ek ei pii gii ninenjing, mon!

*Jiisas Nge Ekii Siŕmbiŕ Wu Taŕ Jiisas Emeiyas
 Andlam Eŕe Kenjingiŕ.
 (Luk 24:13-35)*

¹² Pe ekii se, Jiisas ekii siŕmbiŕ wu taŕ konu eŕe si kindkiŕ, tor punjnguŕ. Pe Jiisas wu eipi miŕ, wu taŕ onjnguŕ konu eŕe tor om. ¹³ Pe Jiisas ekii siŕmbiŕ wu taŕ nga orung pukuŕ. Jiisas ekii siŕmin

wu kopur mulnjung konu ele kan ninjngi, ba wu ombu wu tał ek ei pii gii ninenjing.

Pe Jiisas Ekii Siłmin Wumb Eim Nge Kongun Ngum

(Masyu 28:16-20, Luk 24:36-49, Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)

¹⁴ Nga ekii se, Jiisas ekii siłmin wumb engki nga endeim molk, kuni nok kin, Jiisas mulnjung konu ele tonu om. Jiisas ek dinga yi nim, “Enim pii gii dinga pinalim,” pa nim. “Pe en enim noman pirek ninim. Nimbił erang enim piinenjing? Wumb kopur kanik ninjing ba, ei pii gii ninenjing.”

¹⁵ Jiisas ek dinga nipi eim ekii siłmin wumb ngum, “Enim pei konu owundu orung orung pei ele puk, na ek ka ningii. ¹⁶ Wumb kopur pii gii nik, noł pinjing kin, Gos eim paki topu sipi orung simba. Ba wu ombu pii gii ninenjing kin, kos owundu omba kunum ei eim oł embin tui eim kin tonu omba. ¹⁷ Nga wumb kombur Gos kin pii gii ninjing kin, Gos eim jep oł er sipi, peni ele kindmba. Yi mił, na embe ele ek nik gui kis ei to tor kindik si kindngii,” pa nim. “Pe wumb ek ei endi mił ningii. ¹⁸ Wumb ombu ka wembii angil ele embiłngii, wembii ei wumb tołum epi ei enim tunermba. Wumb kombur to kondulum epi tumba ei kulerngii. Wumb endi kis ermba piingii, ei enim ngenj ele embiłngii. Embiłangin kin, wumb ening tumba ei poru nimba,” pa nim.

Jiisas Gos Eim Epin Konu Ele Tonu Sim

(Luk 24:50-53, Aposel 1:9-11)

¹⁹ Yi mił, pe Jiisas Owundu ek nipi poru neng kin, Gos ei epin konu ele tonu sim. Pe Jiisas

Gos angil tunding orung mołum. ²⁰ Pe Jiisas ekii silmin wumb ei punjung. Puk kin, Gos nge ek ka ei konu orung orung wumb pei kanik nik ngunjung. Nga Owundu en enim kin ouni kongun er endim. Nga en enim ek nik jep ol enjing ei, Owundu eim er dinga kindim ku.

Gos Nge Ek Ka Ei Sinim Kin Ngołum
The New Testament in the Nii Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tok ples Nii long Niugini

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nii

Dialect: Central Wahgi

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2018-04-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

57529bce-9e23-5350-904d-243a1b359818